

శ్రీ దేవీగుప్తమ్మాలా

స్వీయాంధ్రవ్యాఖ్యాసహితా

పద్మచైతన్యము

అవధానమ్ చంద్రశేఖరశర్మ

సాహితీ సామ్రాజ్యమ్
ప్రొద్దుటూరు

SRI DĒVĪSUVARṆAMĀLĀ – SVĪYĀNDHRA VYĀKHYĀ SAHITA

Publishers SĀHITĪ SĀMRĀJYAMU, Proddatur

First Edition 1995

Copies 1000

Rs 15

For Copies

- 1 **A Chandrasekhara Sarma**
 26/921, South Side of Arts College
 PRODDATUR – 516 360
 Cuddapah Dist
- 2 **Dr A R Vachaspathy**
 P V P Evening Oriental College
 KAMAREDDY – 503 111
 Nizamabad Dist

**ఈ గ్రంథం తిరుమల తిరువతి దేవస్థానముల
అధిక సహాయంతో ముద్రించబడింది**

అశీర్వాద:

Private Secretary
to His Holiness
Sri Jagadguru Shankaracharya
Dakshinamnaya Sri Sharada Peetham
SRINGERI - 577 139 (Karnataka)

Camp శృంగగిరి:
Ref D01-11257
Date 12-9-95

శ్రీమత్పు అవధానాభిజన చంద్రశేఖరశర్మను సాదరా విజ్ఞప్తి:

భవత్రహితాం దేవీసువర్ణమాలాస్తుతిం అవలోక్య శ్రీ జగద్గురుచరణాః నితరాం
ప్రసన్నస్యాంతా అభూవన్

సకల జగజ్జనన్యాః పరదేవతాయాః కృపా ప్రాపశేణ ఏతత్స్తుతిరచనేన భవంతః
భవదీయాం కవిత్యశక్తిం సార్థకయన్ అనేకేషు వృత్తేషు రచితా నీమాని వద్యాని
ఛందశ్శాస్త్రై భవతాం వైదుష్య మావిష్కృర్యంతి ఏకైక స్యాఽపి శ్లోకస్య నిగూఢ భావ
ప్రతిపాదక తాత్పర్యోపవర్ణన మపి పఠిత్యాణాం అర్థావగతిం తద్వైరా మహాంత మానందం
చ జనయతి

ఈదృశ విశిష్ట స్తుతి రచయితారో భవంతః జగదంబాయాః అనుకంపా పూరేణ
శ్రేయః పరంపరా అనావ్య ఇత్యమేవ భవద్వాణీం పఫలయంతు. ఇయం చ స్తుతిః భక్త
జనపాణి పల్లవ విభూషణం భూయా దితి గురుచరణా అశాసతే

నివేదయితా

(పం)

దేవీ సువర్ణమాల - ఏక: సంక్షిప్త: పరిచయ:

సంస్కృత భాషాయాం వా అన్యస్యాం కస్యాంచి ద్భాషాయాం వా వర్ణానాం మాహాత్మ్యం భూరిశ్ వర్తతే వాక్యన్య ఘటకం పదం పదం తు సుబంతం వా తిజంతం వా అక్షరై రేవ స్వాకారం స్వరూపం చ లభతే వర్ణ-పద-వాక్య-సమూహాత్మికా ఖలు భాషా భాషా ప్రాణభూతా భావనానామ్ అత యతో భాషాయా ఉద్భావనం మనుష్యైక సాధ్యం, తథా పదానాం తదవయవీభూతానాం వర్ణానాం చ

ఏత ద్వర్ణానాం లోకికం రూపమ్ కింతు సంస్కృత సాహిత్యే, విశేషత స్తత్ర సాహిత్యే వర్ణానా మన్య దేవ గౌరవం పరీవర్తి తంత్రదృష్టిన్యై వర్ణే న కేవలం స్థానప్రయత్నద్భూతో ధ్వని విశేష అపితు దైవశక్తియుక్తం ఓజ పూర్ణం చిందురూపమ్ ప్రతివర్ణే దేవ్యా భగవత్కా శక్తి ప్రతివర్ణం వ్యాప్య సముత్పత్తి వాగ్దేవ్యా ప్రత్యక్షర మనుప్రవేశనం తస్యా సూక్ష్మం భావరూపం విలసతి అత ఏవంవిధా శక్త్యను ప్రాణితా వర్ణా బీజాక్షరరూపేణ పరిణతా భగవత్కా వివిధాని రూపాణి ప్రదర్శయంతి తథాహి ఐం వాగ్విజం, హ్రీ మితి మహాత్రిపురసుందర్యా ఈ మితి కామకలాయా ఇతి బీజాక్షరాణి సాధకానాం జపాంగభూతాని తంత్ర విద్యాయాం విఖ్యాతాని పర్వతే సర్వాణ్యపి బీజాక్షరాణి భగవత్కా దివ్యం రూపం నిరూపయంతి భగవత్కా సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ' రూప మేవ ప్రతిపాదయంతి

వర్ణానాం శక్త్యనుప్రాణితత్వం మనసి నిదాయ శ్రీ పండితవర్యా శక్తిప్రాసనైక బాగా చంద్రశేఖరశర్మ మహాదయా దేవీసువర్ణమాలాం ప్యరచయన్

అస్మిన్ స్తోత్రే చతు:పంచాశచ్ఛ్లోకా. విద్యంతే ప్రతి శ్లోక స్వాద్యక్షరం పారంపరిక వర్ణమాలానుసారం గృహీతం కవివర్ణేణ వర్ణశక్తి సర్వే ష్టపి వర్ణే ప్పుంతర్భావి నీ త్యుపదేష్టు మివాయం క్రమోఽను సృత: స్తోత్రకృతా య ద్వపి ఛందోదృష్టిన్యై వ్యాకరణ దృష్టి చ సులభత్వం దరీదృశ్యతే శ్లోకేషు ప్యుత్పన్నాయం కవి రచనా చాతురీం బహుత్ర ప్రాదర్శయంత అనుప్రాసాలంకార శబ్దచమత్కృతిం జనయన్ కమపి లయ మాపా దయతి తదలంకార ప్రయోగే బహుత్ర అంద్రభాషా వైశిష్ట్యం ప్రదర్శిత ముభయ భాషా కోవిదానాం రమ్యతరం స్వా దితి ద్రువమేవ లయగతిం పరిపాలయన్ కవి:

స్త్రాత మాదుర్యం సుష్టు నిర్మమితేన్న ప్రాయ ఏకవింశతి శ్లోకేషు ప్రాసచమత్కారోఽవ
 లోక్యతే పంచవింగాతమే శ్లోకే ణకారస్థానే అగంతవ్యే నకార అగత ఏక
 చత్వారింశత్తమే శ్లోకే థ ధయోగసి తదైవ ప్రయోగో దృశ్యతే ఏవం విధ ప్రయోగ
 యతి ప్రయోజనే తెలుగు భాషాయా మేవ దృశ్యతే' 20 40 శ్లోకా యతివిశిష్ట వర్తతే
 ప్రాసమాధ్యుగం కథం వర్తతే అస్వాదయంతు రసికా

ఋతే త్యా మనీశో జగత్కర్మమిశ
 కృతం చాన్య దేవార్ప నాయాసేన ।
 మతో వా నవాఽహం సుత స్తే హి మాత
 కుతోఽస్మి స్తుపేక్షాదుత స్నేహబంధ ॥

అన్యచ్చ

అంహోవిదారిణి! సమస్త శుభైకమూలే ।
 బంహిష్ట పుణ్యపరిపాక విశేష లభ్యే'
 రంహస్వి మే హృదయ మద్య విశ త్వవిద్యా
 సంహరి ణీశ్వరి! భవచ్చరణాబ్జయుగ్మే ॥

త్రిప్రాసరూపం మనోహరత్వం విద్యతే ఏకస్మిన్ శ్లోకే

సకలోపసిషద్రహస్యసారాం
 సకలంకాత్మ దురాపదృక్ ప్రసారాం ।
 సకలాపకలోజ్జ్వలాపచూడాం
 సకలేశం సముపాశ్రయే భవానీమ్ ॥

అలంకారై స్సమం శబ్ద శయ్యాఽపి హృద్యా వర్తతే స్త్రాత్రైఽస్మిన్ 'చలతి న
 చలతి చ యస్మిన్ అది శ్లోకే శబ్దసంహతి చమత్కృతి జనకా వర్తతే సర్వత్ర శ్లోకానాం
 తాత్పర్య నిర్దేశ పూర్వకం వైశిష్ట్యాని సాదారణ ప్రకృతీనాం పారకానాం కృతే కవి
 మహాదయా ఉదటంకయన్

సంపూర్ణే స్త్రాత్రే కవివర్యస్య భగవత్కాం జగదంబాయాం యా దృఢా భక్తి ర్వర్తతే.

1 నాట్ర ప్రాసస్థానే నణయో ధదయో ర్వాసాంకర్యం శంక్యమే సంస్మృతే ప్రాసనియమాటావా
 దనుప్రాస స్థానంకారమాత్రస్య వివక్షాపరతంత్ర్యా దత్ర చ తస్య పృథక్ ప్రయత్న నిర్వర్త్యత్యా
 దాలంకారిక సమయానుబోధేన సంబోధిత - ఇతి దిక్ - అ చం శ

తస్యః సాక్షాత్కారో భవతి భక్తిరవహర్ష మేతత్ స్తోత్రం రచయితు ర్భక్తి తుందిలం
మన ఏవ స్మరయతి

వర్తమానే ష్యసి శతాధికేషు దేవీస్తోత్రేషు అన్య స్తోత్రన్య ములభార్థమృరణం వద
విన్యాస మాహాత్మ్యం చ అవినాద్యమ్

ఏతత్ స్తోత్రం చంద్రశేఖర మహాదయానాం రచనా వైశిష్ట్యం ప్రతిపాదయత్
పతిత్యజాం దేవీ సాధనా మపి ప్రేరయతు

ఇతిశమ

ప్ర గ లాలే

అభినందనము

తర్క వ్యాకరణ మంత శాస్త్రాలంకారము

బ్రహ్మశ్రీ మారి రామకృష్ణాచార్య

రాష్ట్రపతి బహుమతి గ్రహీతలు

విశ్రాంత ప్రధానాచార్యులు

సంస్కృత కళాశాల (తెనాలి)

శ్రీమాత్రే నమ - శ్రీ గురుభ్యో నమ.

బ్రహ్మశ్రీ అవధానము చంద్రశేఖరశర్మగారు శ్రీ విద్యా సంప్రదాయము లోనివారు పురాకృత సుకృత ఫలముగా ప్రసన్న మధుర కవితాశక్తి అలవడినవారు తమ మధుమయ ఫణితిలో వాగ్దేవిని సమారాధించుచున్నారు సంస్కృత భాషలో మాతృకా వర్ణమాలను తీసికొని ఏకైక వర్ణమునకు నొక్కొక్క శ్లోకముతో శ్రీ త్రిపురసుందరీదేవిని స్తుతించినారు తాము రచించిన శ్లోకములకు తెలుగు భాషలో తాత్పర్యమును విశేషార్థములను పాఠగులకు ఏనులకు విందుగా మనోహరముగా పొందుపరచినారు సౌందర్యలహరిలో శ్రీ శంకర భగవత్పాదులు త్వదీయాభి ర్వాగ్విః తవ జనని నీరాజన మిదమ" అని ముగించిన రీతిగా ఈ పరదేవతా శాతమును శ్రీ త్రిపురసుందరీ పరాభట్టారికా దేవికే నమర్పించి శ్రీ దేవియొక్క అనుగ్రహమునకు పాత్రులైనారు ఎంతో భావనాశక్తియు, శ్రీ దేవి భక్తియు వానగూడిననే గాని అపూర్వమగు నిట్టి సువర్ణమాలా స్తుతిని రచించుట సాధ్యము కాదు శ్రీ దేవి అనుగ్రహము చేతనే సులలిత శబ్దార్థములతో విరోధా భాసాధ్యలంకారములతోను మధుర భావములను ఈ సుబంధుర రచన సాగినది సౌందర్యలహరి, లలితా నహాననామ భాష్యాదులగు బహువారము పాఠాయణ మొనరించి శ్రీ దేవీసాక్షాత్కారమునకై ఎరితమిచి భావనలో శ్రీ మాతను ఎదుట దర్శించి కొన్ని శ్లోకములు రచించినట్లు కనిపించును సంస్కృత భాషమీద, చందస్సు మీద స్వాతంత్ర్య ముండుటచేతనే కొన్ని అక్షరములలో పద్యములను గూర్చి కృతకృతులగుట జరిగినది దీనికితోడు భావనాశక్తి కవితకు శోభను గూర్చినది శ్రీ త్రిపురసుందరీ దేవి అనుగ్రహము కోరువారికి ఈ శ్రీ దేవీసువర్ణమాల పఠనీయముగా అలరారుచున్నది తెలుగు భాషలో రచించిన తాత్పర్య విశేష వివరణాదులుకూడ తెలుగు నుడికారముతో

నూత్న కాంతితో అలరారుచు పాఠకుల హృదయములను ఉత్తేజపరచుచు భక్తిభావమును, జగన్మాతయందు స్రాజ్య భావమును పెంపొందింప జేయునవిగా నున్నవి ఎచ్చటను సంప్రదాయమునకు దూరముగాక పురాణ తంత్రముల ననుసరించియే కవిత అమృత రసవాహిని యైనది మూలమునందు వివరణాపేక్ష ఉన్నచోట క్రింద ప్రమాణ వచనముల నుల్లేఖించుచు విశేషార్థ విపరణము జరిగినది సంస్కృతాంధ్రముల శ్రీ దేవిని రమ్యముగా స్తుతించి వాక్కును, శ్రీ త్రిపురసుందరీ భావనతో మనస్సును శుద్ధ మొనర్చుకొని శ్రీ వరదేవతానుగ్రహమునకు పాత్రులైన బ్రహ్మశ్రీ అవధానము చంద్రశేఖరశర్మగారు మహనీయులు మిక్కిలి ధన్యులు వారికి శ్రీ త్రిపురసుందరీ దేవి చిరాయురారోగ్యైశ్వర్యములను సుఖశాంతులను ఒనంగి కృతార్థులను చేయుగాక ఈ శ్రీ దేవిసువర్ణమాలా గ్రంథము సంస్కృతాంధ్ర పాఠకుల హృదయములను అలరించి జగన్మాతయందు భక్తిని ఇనుమడింప జేయుచు వ్యాప్తిని పొందుగాక!

ఇట్లు

సూరి రామకోటిశాస్త్రి

శ్రీ:
శ్రీ బాలాత్మపరమందర్శ్యే నమః

విజ్ఞప్తి

య చ్చిదంశ పరిష్వంగాత్ పరిస్రవతి వాఙ్మధుః ।

స్వాంతాంబుజవికాసిన్యై తస్యై భాసే నమో నమః

దాదాపు ముప్పదియేండ్లనాటి మాట యిది నెల్లూరు మండలమున నున్న యజ్ఞవాటికా (జన్నవాడ) క్షేత్రమున వెలసియున్న కామాక్షీదేవి దర్శనభాగ్యము నందినప్పుడు నా హృదయమున కలిగిన సంకల్పము పరదేవతానుగ్రహమున అచిర కాలములోనే యీ సువర్ణమాలగా అపతరించినట్లీ దీనిని తొలుత సాధారణ స్తోత్రముగానే రచింపదలచితిని కాని పంచాశన్యాత్మకా వర్ణరూపిణి యగు పరమేశ్వరిని ఒక్కొక్క వర్ణమును ఒక్కొక్క దీజముగా బాచించి వర్ణసమామ్నాయ శ్రమమున స్తుతి రచనము కావించుట యుచితతర మని తోచినది అమ్మకు ఒక సువర్ణమాలను అలంకరించినట్లగు నను నుబలాటమును తోడైనది భిన్నభిన్నము లగు చిత్రవృత్తులు దేవ్యారాధన మున నేకోసు, ములై ధన్యత నందు నను భావమును సూచించుటకు ఇందు భిన్నభిన్నములగు వృత్తములను గ్రహింపదలచితిని రచనము వారంభించితిని కాని పదాదిని దుర్లభములైన ఇ ఇ మొదలగు వర్ణములను ఎట్లు పొందించుట? సర్వశక్తిమతి యగు పరమేశ్వరి యనుగ్రహమున తత్త దుచితభావములు స్ఫురింపగా రచనము పూర్తియైనది పలుచోటుల పలువురు పండితులు దీనిని విని అనందించి ప్రకటనమునకై పేరేపించిరి వారిలో ప్రొద్దుటూరులో శ్రీ మళయాళస్వామి ప్రాచ్య కళాశాలలో సహాధ్యాపకులుగా నున్న నా మిత్రులు విద్యవృత్తికి కీశ బండ్ల వెంకట రమణయ్య గారును మరి కొందరు విద్యవ్రోధులును ఇందలి శ్లోకములలోని నిగూఢ భావములను తెలుగులో తాత్పర్య సహితముగా వివరించినచో సాధారణ పాఠకులకు గూడ నుబోధ మగు నని నూచించిరి తదనుసారముగ అట్టి వివరణమును పొందుపరచితిని ఇది జరిగియు చాలసంవత్సరములే గడచినవి కాని అధికమగు నశక్తత గ్రంథ ముద్రణమునకు అవరోధమైనది ఇప్పుడు ఇంతకాలమునకు పరమేశ్వరి యనుగ్రహమునను, తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానము వారి యుదార సహాయము వలనను ఇది వెలుగు చూచినది సర్వమును కాలాపేక్షికదా!

అల్పజ్ఞుడనగు నా యీ రచనమును శ్రీశ్రీ జగద్గురు, దక్షిణామ్నాయ శ్రీ శారదా

పీఠ శృంగేరి మహాపండ్తానాధీశ్వరులు అశిష్యదానమున అనుగ్రహించుట మహాదాగ్ధ్యముగా భావించుచున్నాను

సుప్రసిద్ధమగు బాండార్కరు పరిశోధనా పీఠమున పరిశోధక విద్వద్భ్రాతృసరులగు అదార్య పిఠి లాల్, మహాదయులు గ్రంథ పరిచయమును ప్రసాదించుటయు, మహా విద్వాంసులు 'తర్క, వ్యాకరణ వేదాంత శాస్త్రాలంకార' విరుదాంకితులు రాష్ట్రపతి బహుమతి గ్రహీతలు తెనాలి సంస్కృత కళాశాల విశ్రాంత ప్రధానాచార్యులు ఋషికల్పులు బ్రహ్మశ్రీ సూరి రామకోటిశాస్త్రి గారు అభినందించి అశిష్యదించుటయు పరమేశ్వరీ ప్రసాద లబ్ధములుగా భావించుచున్నాను

శ్రీశ్రీ జగద్గురువులకును ఈ మహామహద్వయమునకును కృతజ్ఞతాపూర్వక సాష్టాంగ ప్రణామముల నర్పించుచున్నాను

ముద్రణమునకు అర్థిక సాహాయ్యమును గావించిన తిరుమల తిరువతి దేవస్థానము వారికి నా కృతజ్ఞతను తెలుపుకొనుచున్నాను

టిటిడి వారికి సంపుటకు పరిశుద్ధ ప్రతులను సిద్ధము చేయించియు శ్రద్ధగా పూవులు దిద్ది, ముద్రణ కార్యమును సమర్థముగా నిర్వహించియు సాహాయ్యపడిన మా చిరంజీవులు డా॥ రంగనాథ వాచస్పతి, డా॥ ఉమామహేశ్వరశాస్త్రిలను ఉత్తరోత్తరాధి పృథ్విగా అశిష్యదించు చున్నాను

అభిజ్ఞులును దేవీభక్తవరేణ్యులును నా యీ రచనము నాదరించి నన్ను దేవీ ప్రసాదపాత్రునిగా కృతార్థుని చేయుదురు గాక యని సవిసయముగా ప్రార్థించు చున్నాడను

కామారెడ్డి

17-11-1995

ఇట్లు

బుధజన విధేయుడు

అవధానము చంద్రశేఖరశర్మ

శ్రీ దేవీసువర్ణమాలా

అమృతమయీ మమృతకా
మమృతాంశు కలా కలాపకోటిరాం ।
అమరనుతా మధవరతా

మవలందే త్రిపుర సుందరీ మంబామ్ ।

తాత్పర్యము :

అమృత స్వరూపిణీయును, అమృత మయము లగు పదునాఱు కళలు (నిత్యా
షోడశికా రూపమున) గా ప్రకాశించునదియును, అమృత కిరణుడగు చంద్రుని కళను
కీరీటాంకరముగా గలదియు, దేవతలకే స్తోత్రము కేయలమనదియును,
పరమేశ్వరునియందు ఆనక్తి కలదియు జగన్మాతయు నగు బాలా త్రిపురసుందరీ దేవిని
ఆశ్రయించుచున్నాను

విశేషములు :

- 1 "అమృతమయీ" వరదేవత అమృత స్వరూపిణి
 "ఓంకారరూపిణి బృజరా శివానం తామృతద్రవా" (స్తోత్రము)
- 2 "అమృతకళా" శిరుస్సు నందలి పసాసార కమలమునందు సాధారణ మగు కళ
 యోగులకు ద్వావైక గుర్తుమై ప్రకాశించును ఆ కళ పరమేశ్వరీ స్వరూపిణి" అని భావము
- 3 "అమృతాంశు రాం" పగుణద్వానమున పరమశివునకు వలె పరమేశ్వరికిని చంద్రకళ
 శిరోభూషణము "చతుర్భుజే చంద్రకళావతంసే" అని దేవిస్మృతి
- 4 "అమరమతాం", "ఆ తల్లిని మఠించు భక్తులును అమరత్వము నందుదురు" అని
 భావము
- 5 "అభవరతా" అభవుడు అనగా పుట్టుక లేనివాడు - ఆద్యంత కృష్ణుడు - నిత్యుడు
 పరమేశ్వరి ఆయనకు అంతర్గతయై ఆయనకంటె అధిష్ఠియై నిత్యయై యున్నాకత్తి
- 6 "త్రిపుర సుందరీ" స్థూల, సూక్ష్మ, కారణదేహములు, సత్త్వ రజస్తమములు, జ్ఞాతృ
 జ్ఞాన జ్ఞేయములు మొదలగు త్రికములు అన్నింటికిని 'త్రిపురములు' సంకేతము వానికి
 పరమేశ్వరియే అధీశ్వరి ఆమె శాందర్యము అనిర్వాచ్య మైనది; స్పష్ట క్రియామూలము
 కావుననే ఆ దేవి త్రిపురసుందరీ
- 7 "అంబా" ఆమె జగన్మాత తల్లికి మించిన దైన మేమున్నది? "స మాతా
 వరదేవతయే" అని పెద్దలమాల కావుననే ఆ తల్లిని ఆశ్రయించుట

ఆనందిత శిలికంఠ

మమృతా సారైక వర్షిణీ మాద్యాం ।

ఆర్యాంకా మాకరయో

మృంబుద లేఖా మపూర్వ కమనీయామ్ ।

తాత్పర్యము :

పరమేశ్వరి తొలుకారున తొలుసారిగా కనపడునట్టి యొక మేఘమాలికగా తోచును ఈ పరిక్రాంత మేఘమాలిక సామాన్యమైన దానికంటె వింక్షణమైనది సాధారణమైన మేఘమాలిక శిలికంఠములకు - అనగా నెమళ్లకు అనందమును కలిగించును వర్షధారలను కురియును ఎదురు చూచు జనులకు కన్నుల పండువు చేయును మరి 'ఆర్య' అను పేరుగల యీ మేఘమాలిక శిలికంఠునకు అనగా పరమేశ్వరు డగు శివునకు అనందమును కలిగించును ఎడతెగని యమృత దారలను వర్షించును ఎప్పుడును, ఎక్కడను ఎరుగనంత సౌందర్యముతో ప్రకాశించును అట్టి పరమేశ్వరిని ద్యానించెదను

విశేషములు :

(1) "అమృతా వర్షిణీ" సాధకులు మూలాధారమునందు అణగియున్న కుండలిని శక్తిని యోగమార్గమున సహస్రారమునకు కొనిపోయి దానితో అచట కర్ణికా రూపమున నున్న చంద్రమండలమును తాకినప్పుడు శరీరములో నాడిమండల మంతటను అమృతము ప్రవించినట్లు ఒకానొక తనపు వారికి అనుభవమునకు వచ్చును

"సుధాసారాని వర్షిణీ" (లలితా సహస్ర నామావలి), "కేరంతీ మంగేభ్యః కీరణ నికురుం తామృతరసం" (సౌందర్య లహరీ)

(2) ఆద్యాంక విండకారమున తాపతప్తు లగు జనులకు తొలుసారిగా కనుపడిన మేఘము ఎంతో సంతోషమును కలిగించును అట్లే సంతార తాపతప్తులకు దేవీ దర్శనమును అని భావము

ఇదమ్మద శలోజ్జ్వలా మిద మద స్త ద ఠ్ఠాతిగాం
 నిరీహ హృదయే శయా మసమ నిత్య సాభాగ్యదాం
 పురాతన విసూతన స్రవస సారభోద్గారిణిం
 సురద్రులతికా మయే త్రిపురసుందరీ నామికామ్ ।

తాత్పర్యము :

ఒక్కసారిగా నూరుం కొంది మెరుపులు మెరువంతటి లేజస్సులో ప్రకాశించునదియు
 “ఇదిగో ఇది” అని గానీ, “అల్లంత దూరములోనిది” అనిగానీ, లేదా “హం దూరములో
 నున్నది” అనిగానీ విశ్లేషించుటకు శక్యము కానిదియు, అన్ని కోరికలను పడలిపెట్టిన
 మహాతపస్వుల హృదయమునందు హాయిగా నుండునదియు, సాటిలేని, శాశ్వతమైన
 సాధాగ్యమును సంపాదించునదియు, ప్రాచీనములగు వేదములును తరువాతవి యగు
 ఆగమములును అను పూవులలోని పరిమళమును గుఱాళించునదియు వగు త్రిపురసుందరీ
 యను పేరు గల కల్పవృక్షమును ఆశ్రయించుచున్నాను

విశేషములు :

- (1) “ఇదమ్మద లాం” - ‘తట్లలా నమరుచి’ (౧ వ నా)
- (2) “నిరీహ యాం” దాదా పుత్రాదుల మీద కోరికలు లేనివారికి మాత్రమే
 దేవీ దర్శనము సాధ్యము “విషణ్ణాహార్యతా” (౧౮)
- (3) పురా ణం” వేదములును, శాస్త్రములును పూవులుగాను దేవి కల్ప
 వృక్షముగాను భావింపఁబడుటవలన ఆ వేద శాస్త్రములు గూడ ఆమెనుండియే కలిగిన
 వనియు, వాని భావములు ఆ దేవి యుత్కర్షమునే ప్రకటించునవి అనియు భావము

ఈ మాదూరా

మిందీవరలో చనాం హిమాద్రిసుతాం ।

కేవససాజాం దహరా

కాశేందుకలా మయే బగజ్జననీమ్ ।

తాత్పర్యము :

సమస్త ప్రపంచమును స్పృహించుటకును, సోపించుటకును, రయము చేయుటకును సంపూర్ణమును, వ్యతంత్రమును నగు సామర్థ్యము కలదియును, ఏ కోరికలకును (కోరిక కలవారికి) అందనిదియును, వర్ణకలుచవంటి కన్నులు కలదియును హిమవంతుని కూతురును, శ్రీ మహావిష్ణువునకు లోబుట్టువును, ఉపాసకుల హృదయమునందలి సూక్ష్మాకాశమును చంద్రకళవలె ప్రకాశింపజేయునదియు నగు ఆ బగన్మాతను ఆశ్రయించుచున్నాను

విశేషములు :

(1) "ఇందీవర నాం" ఇందీవరమును పదమునకు లక్ష్మీదేవికి సీయమైనది అని పుష్పతల్పము, అందువలన అట్టి కన్నులుగల దేవి కల్పాములు ఉపాసకులకు తౌటికాధ్యాత్మిక సంపదలను కలిగించును

(2) "హిమాద్రిసుతాం" మంచుకొండ కూతురు గావున అబద్ధపీఠమైన చల్ల దనముతో టక్కుల తాపత్రయమును సోగొట్టును

పరమేశ్వరియే ఒక బిమ్మమున దక్షుని కూతురై సతిగాను మరు బిమ్మమున హిమవంతుని కూతురై పార్వతిగాను అవతరించె నని పురాణ ప్రసిద్ధి

(3) "కేవససాజాం" శ్రీకృష్ణవలారా పందర్పమునందు పరమేశ్వరుని యోగమాయ యశోదకు పుత్రికగా బిమ్మించి దుర్గా ప్రసిద్ధి నందినది అని భాగవతము

ఉమాం సుమాస్త్ర శతన ప్రమోహ మోహ చూర్ణికాం
 క్రమోన్మిష నిర్విజద్యుతి ప్రమోదితాశ్రితాంతరాం ।
 తమోఽపహ మహార్యదుర్య నందినీ మనిందితా
 మమోషు దివ్య వైభవాం సమాశ్రయే భవోద్భవామ్ ।

తాత్పర్యము :

మమ్మతుని నాశము చేసిన పరమేశ్వరుని గూడ మచ్చుమందువలె మైమరుంప జేయునదియు, ఉపాసకుల హృదయమునందు పారనామార్గమున క్రమక్రమముగా తన దివ్యలేఖన్పును ప్రకాశింపజేయుచు, నానందమును కలిగించునదియును, మనస్సునందలి యజ్ఞానమను చీకటిని తొలగించునదియును, నమస్త ప్రపంచముచేత స్తుతింప బడునదియును, ఎప్పుడుగాని ఎక్కడగాని పాల్గొనాని మహోర్జ్వలమైన వైభవము కలదియు, నమస్త స్వస్థికిని కారణమైనది అయినను పర్యతరాజగు హిమవంతుని కూతురుగా అవతరించినదియు నగు పరమేశ్వరిని ఆశ్రయించుచున్నాను

విశేషములు :

(1) "ఉమాం" పార్యతీదేవి పరమేశ్వరుని వరునిగా కోరి తపస్సునకు పోవునప్పుడు ఆమె తల్లియగు మేనకాదేవి ఆమెను ఉ (= ఓ అమ్మాయి!) మా (= వలదు - తపస్సునకు పోవద్దు) అని నిషేధించెనట అందువలన దేవికి ఉమ' అని పేరు వచ్చినదని పురాణముల వివరణము

"ఉమేతి మాత్రా తదసా నిషిద్ధా వశ్య దుమాశ్యాం సుముఖీ జగమ" అని కుమార సంభవము

(2) "సుమాస్త్ర కాం" పూజాణములచేతనే అన్ని లోకములను లోబడుచు కొన్న దిట్ట మమ్మతుడు; అన్ని కోరికలకును ఆయన ప్రేతుడు అటువంటి మమ్మతునే నాశము చేసిన అచంచల హృదయుడు పరమేశ్వరుడు; ఆ పరమేశ్వరుని గూడ పరమేశ్వరి జేయజాలిన సామర్థ్యము కలిగినది పరమేశ్వరి

ఉపోపద నమః

ముపమారహితోద్భవలాంగసాందర్యాం ।

కోఽహం వర్ణయితుం త్యా

మేహి మదంబ! ప్రదేహి పదసేవామ్ ।

తాత్పర్యము :

తల్లీ! రోకములో నెవరైనను ఒక వస్తువును వర్ణింపదలచినప్పుడు దానిని మనస్సుతో చక్కగా భావించుకొని, తనకు తెలిసిన సద్భూత వస్తువులతో పోల్చి వర్ణింతురు. మఱి ఓ రూపము ఉన్నాకే అందునది కాదే! విశ్వమోహనమగు సాందర్యముతో మెఱపిపోవుచున్నదే! దానిని పోల్చుటకు సాటివస్తువే లేదు. అట్టి నిన్ను వర్ణించుట యెట్లు సాధ్యము? అందును అజ్ఞానినకు నాకు ఏమి యోగ్యత యున్నది? "తల్లీ! నాకు దర్శన మిచ్చి నీ పాద సేవా భాగ్యమును కరుణింపుము" అని వేడుకొనుట యొక్కటి మాత్రమే నేను చేయగలను కావున దానిని నాకు ప్రసాదింపుము

విశేషములు :

(1) "ఉహా తాం" ఉహాపోనాలు మనోబృత్తులు, మనస్సు వృత్తిరహితము అయినప్పుడే అనగా యోగసిద్ధి యగు అమనస్కత ప్రాప్తించినప్పుడు మాత్రమే ఉపాసకుడు దేవీసాన్నిధ్యమును పొందదలగుచున్నాడు

"యోగ శ్చిత్రవృత్తినిరోధ" (యోగ శాస్త్రము)

(2) "మదంబ!" నీవు నాకు తల్లివి; తల్లీ, కుమారుని యోగ్యతా యోగ్యతలను వివారింపకుండ వాని యాత్మనాదమును విన్నంతనే తనకు తానుగా వానియొద్దకు వచ్చి వానిని లాలించును అట్లే నీవును నన్ను అనుగ్రహింపుము

ఋతేత్యా మనీశో జగ త్కర్తు మీశః
 కృతం ఛాన్య దేవార్చ నాయాసనేన ।
 మతో వా న వాహం సుత స్తే హి మాతః
 కుతోఽస్మిన్నుపేక్షాదుతః స్నేహబంధః ।

తాత్పర్యము :

అట్లే! నీవలననే పరమేశ్వరునకు ప్రపంచమును సృష్టించు సామర్థ్యము కలుగుచున్నది నీవు లేకున్న ఆ పరమేశ్వరునకు గూడ ఏమి చేయుటకును సామర్థ్యము లేదు అందువలననే ఇతరదేవతల వెచ్చదీ గాని పూజించు ప్రయాసమును మానుకొంటిని నీవు 'అవు'నన్నను 'కా'దన్నను నేను నీకు కుమారుడనే నుమా ఇట్టి నామీద ఏ తల్లికైనను కుమారునిమీద నహిమముగా నుండు వాత్సల్యబంధమును ఎందుకు ఉదాసీనతతో విడిచింది త్రోసి వేయుదువు?

విశేషములు :

(1) "ఋతే మీశ" అయిన ఈశుడే - అనగా సర్వ క్షేమంతుడే; అయినదేమి? నీవు లేనిచో అవీశుడే - ఏ సామర్థ్యమును లేనివాడే సర్వక్షే ప్త్యర్హుడీమి నీవే అందువలననే నిన్నే శరణము పొందుట అని భావము

"శివ శృక్వా యుక్తో యది భవతి క్షకః ప్రభవితం ।
 న తే దేవం దేవో న ఖలు కుశలః స్పృందితు మపి ।"

(శాండర్య లహరి)

(2) 'హి' ప్రసిద్ధిని తెలుపును "ఆ విషయము నీకు గూడ తెలిసినదే" అని భావము

ఋగ్వేదగ్రాణి మా

త్యజాం శత్రూయతే నృతం మనసి ।

ఆత్మార్పణం ఏ నైతత్

కథమివ నిర్వాతయే జగజ్జనని ।

తాత్పర్యము :

దేవీ! నీవు నమస్త ప్రసంగమునకును తల్లివి మరి నాకును తల్లివే గదా? 'ఋ' అను స్వరము నాకు తెలిసి ఐదవస్పదంతయును ఆ యక్షరముతో చేరియున్న "మాత్యజాం" అనుమాట గుర్తునకు వచ్చును అది గుర్తునకు వచ్చిన వెంటనే "ఈ తల్లి ఋణమును ఎట్లు తీర్చుకొందును?" అను నాలోచన శత్రుము వలె హృదయమును బాదించును తల్లిదగు నీకు నన్ను నేను సంపూర్ణముగా అర్పించుకొనకున్నచో ఆ నీ ఋణము ఎట్లు తీర్చుకొనగలను? అందువలన, ఇదుగో ఆ పని ఇప్పుడు చేయుచున్నాను నా యీ సర్వస్వార్పణమును దయతో స్వీకరించి నన్ను ఋణవిముక్తునిగా అనుగ్రహింపుము

విశేషములు :

"మాత్య+ఋణం = మాత్యజాం" ఇట్లు వంది వశము చేత మాత్రమే 'ఋ' కాయు ఛాషలో కనిపించును కావుననే ఋ కాయును విన్నప్పుడు 'మాత్యజాము' అన్న పదము గుర్తునకు వచ్చుట

మానవుడు ఏ ఋణమునైనను తీర్చుకొనగలుగును, కానీ తల్లి ఋణమును తీర్చుకొనలేడు తన శత్రుముతో గూడ సర్వస్వమును ఆమెకు అర్పణము చేయుట యొక్కటే తరణోపాయము

౧) వర్ణవత్ క్లుప్త పదాశ్రితాం మన్
 భువః పునర్జీవనదాయినీం పరాం ।
 సువర్ణశైలాగ్ర కదంబ వాటికా
 నివాసినీం మంగళమూర్తి మాశ్రయే ।

తాత్పర్యము :

వర్ణ సమాహూయములోని 'శ' కారమునకును, పరమేశ్వరికిని అపురూపమగు
 నొక పోలిక యున్నది ఎట్లనగా శ కారము ఒక క్లుప్త శబ్దములో తప్ప తాపత్రో మరీ
 యే పదములోను లేదు కాబట్టి 'క్లుప్తపదాశ్రిత' మగుచున్నది పరమేశ్వరియును తన్ను
 ఆశ్రయించిన వారికి ఉన్నత పదమును కల్పించునది కాబట్టి 'క్లుప్తపదాశ్రిత' యగుచున్నది
 ఈ విధముగా శ కారముతో పోలిక కందియు, పరమేశ్వరుని కంటిమంటచే భస్మమైపోయిన
 మన్మథునకు మరల ప్రాణదానము చేసినదియు, బంగారు కొండయగు మేరు పర్వతము
 కొననున్న కడిమితెల్ల తోపులో నివసించునదియు బగవద్మంగళ వ్యరూపిణియు నగు
 నా పరమేశ్వరిని ఆశ్రయించుచున్నాను

విశేషములు :

(1) 'క్లుప్త పదాశ్రితాం' క్లుప్తమైన పదము (= పదవి) గల ఆశ్రితులు కలది అని
 దేవీ పర్యముగాను, 'క్లుప్త' అను పదమును ఆశ్రిత (ఆశ్రయించినది) అని శ కారము పర్యముగాను
 విగ్రహ వాక్యములను గ్రహింపవలసి యున్నది

(2) "మన్ దాయినీం" "హర నేత్రాగ్ని సందర్శ కామ సంజీవ నామహి"
 (ల స నా)

(3) "సువర్ణ సీం" "మమేరు శృంగమధ్యస్థా", "కదంబవ నాపినీ" (ల స నా)

శ్రీకార ఇవ కేనా పి
 శబ్దే నాదర్శితాకృతిం ।
 అగమై కోణ్ణ్వలా మార్యా
 మనన్యశరణాః శ్రయే ।

తాత్పర్యము :

శా కాయు వలె ఏ శబ్దము చేతగాని తన రూపమును ప్రకాశింప జేయనీది
 యైవను అగుములందు మాత్రము ముఖ్యముగా ప్రకాశించునది యగు నార్యా
 మహాదేవిని మరియొక రక్షకుడు లేని నేను ఆశ్రయించుచున్నాను

విశేషములు :

"శా కార తిం" శా కాయు యొక్క రూపము భాషలో ఏ పదమునందు
 గాని అగుడదు; కాని అగుములందు అకారాది క్షకారాంత వర్ణమాలలో బీజాక్షరముగా
 విలించియున్నది అట్లే పరమేశ్వరి స్వరూపమును గూడ ఏ శబ్దము గాని 'ఇది యిట్టిది'
 అని నిర్ణయించి తెలుపలేదు "యలో నానో నివర్తంతే" అని ప్రతి కాని పర్యాగముల
 లోను ఆ దేవితత్త్వము ముఖ్యముగా ప్రకాశించుచున్నది

(2) "అనన్య శరణా" మానవునకు అనన్య భక్తి యొక్కటయే తరణోపాయము

ఏకా త్య వమే శరణం జగదంబ! నర్యే
 లోకా స్త్య దున్నిష దనున్నిష దక్షిపాలైః ।
 స్వీకుర్యతే భవన మస్తమయం చ కాఽన్యా
 పాకారి వంద్య చరణే! తరణి ర్భవాభ్యైః ।

తాత్పర్యము :

సమస్త ప్రపంచమునకును తల్లివగు నో దేవీ! అందఱును యొక్కరిని నీవొక్కఁడే!
 ఏరియవ, అన్ని లోకములును నీ కడగంటి చూపు ప్రవరించివచ్చుడు కలిగి నీవు రెప్ప
 మూసినంతనే ప్రళయము నొందుచున్నది మూడు లోకములకును ప్రభువగు దేవేంద్రుడు
 గూడ నీ పాదములకు నమస్కరించుచున్నాడు ఈ సంసార సాగమును దాటుటకు
 నీవు తప్ప మరియొక నాన ఏమున్నది?

విశేషములు :

(1) 'జగదంబ' తల్లి కావుననే యొక్కై ఆమెను, బిడ్డలు ఆశ్రయింతురు ఆమెయును
 వారిని వాత్సల్యముతో చేరదీసికొని కాపాడును

(2) 'భవనం' ఈ పదము 'భూ' రాజువునుండి కలిగినది; దానికి 'సత్ర' - ఉనికి
 - వ్యక్తరూపమును పొందుట అని అర్థము 'సచ్చత్ర' అని శ్రుతి; వరమేశ్వరుని
 యిచ్చారూపయగు దేవి యమగ్రహముచేతనే సర్వ ప్రపంచమును మహాదాది క్రమముగా
 వ్యక్తముగుచున్నది

(3) 'అస్తమయం' సూర్యుడు అస్తమించి మరల ఉదయించినట్లు అనాదిప్రవాహ
 మగు ప్రపంచముగూడ రయమై అట్లే నశింపదు; మరల ఉదయించును

విదం పర్యేణా వ్యనుద్భిన్నముద్రా
మాహ్నాయా యాం నిత్య ముచ్చైః స్తువంతి ।
తా మాంబే తత్పదైక్యాయాపాం
కామాక్షీం హ్యుత్కంజపిరాదివాసామ్ ।

తాత్పర్యము :

సర్వ వేదములును పరమేశ్వరి తత్త్వమును తెలుపుటకే ప్రవృత్తములైనవి, కాని దానిని నిరావరణముగా తెలుపలేక నిత్యమును ముక్తకంఠముతో ఆమెను మలించుచున్నది "తత్త్వమపి" అను మహావాక్యము నందలి 'తత్' అను పదమునకు పరమార్థము ఆదేవియే ఆమెయే 'కామాక్షీ' అనబడుచున్నది ఆమెను నా హృదయ కమలమను పీఠమునందు స్థిరముగా నిలిపి ఆశ్రయించుచున్నాను

విశేషములు :

(1) "విదం స్తువంతి", "సర్వే వేదా య త్పద మామనంతి" అని బ్రతికాపున అన్ని వేదములు ఆ పద తత్త్వమునే తెలుపబూనినవి కాని "అదికాదు, ఇదికాదు" అని నిషేధరూపముననే తప్ప 'ఇదిగో ఇది' అని నిర్దిష్టముగా తెలుపలేకున్నవి

(2) "తత్పదైక్యాయాపాం" "తత్పద లక్ష్మ్యా" (ం స నా)

(3) "హ్యుత్ సాం" హృదయము తామరయొగ్గ నంటిది అది అర్హముగాముగా ముందును ప్రాణాయామ రూప యోగక్రియేత అది ఉత్త్యములమై విడుచుచును ఉపాసకులకు ఆ దశలో పరమేశ్వరి అచట ద్యాన గోచర యగును

"పద్మకోశ ప్రతీకాశం హృదయం నా వ్యరో ముఖం" - (మంత్రపుష్పము)

(4) "కామాక్షీం" పరమేశ్వరి తన కంటచూపుచేతనే భక్తుల కోరికల పన్నిటిని తీర్చునది; కాబట్టి ఆమెకు ఆ పేరు

"సర్వజ్ఞా సాక్షాత్తేన తత్తత్కామా నమూరయత్ /

త ద్భుష్టైరతితం దేవ్యా పుర్యలోక పితామహా /

కామా క్షీతి తదా నామ దదౌ కామేశ్వ రీతి చ । (బ్రహ్మాండ పురాణము)

ఓజాయేలేఁ హిమ హిమ రుచీ యన్మహిమఁ కైకదోశ్
 దీపం తాప ద్భవన జననే యత్కల్పాక్షైకపాతః
 సాజాత్యం యచ్చరణ యుగళీ సారసానాం వహంతీ
 రాజీవాక్షీ వనతు హృదయే రాజరాజేశ్వరీ సా ।

తాత్పర్యము :

ఏ దేవి లేచివునందలి యత్యర్చముగు భాగము వలన సూర్యచంద్రులు లేకోమూర్తులై ప్రకాశించుచున్నారో, ఏ దేవి క్రేగంటి చూపుచేత మాత్రమే వచ్చు ప్రసంగమును సృష్టించుచున్నదో, ఏ దేవి పాద యుగళము తామయ్యాపులతోడి సార్వభౌమమును వహించుచున్నదో కుమలమునంటి కమ్మలు గల ఆ రాజరాజేశ్వరీదేవి నా హృదయమునందు నివసించుగాక

విశేషములు :

- (1) "ఓజా సా", "తవ్య భాసా సర్వమిదం విలాసి" అని ఉపనిషద్వాదీ
 య దాదిత్య గళం లేకో జగ ద్భావయలేఁజిలం ।
 య చ్చంద్రమసీ య న్నాగ్నో త లేకో విద్ధి మామకమ్ । (భగవద్గీత)

పరమేశ్వరీ పరబ్రహ్మ స్వరూపిణి; కావున ఆ దివ్యలేఖము ఆమె లేకోంగమే

- (2) "దీపం తా" సృష్టిక్రియ సర్వమును పరమేశ్వరీ విలాసమే

- (3) "సాజాత్యం తీ", "రాజీవాక్షీ"

దేవి పాదములు భక్తులకు ఆశ్రయములు కావునను, ఆమె కల్పాక్షము ఆశ్రిత తారకము కావునను ఆ రెండింటిని ప్రత్యేకముగా పేర్కొనుట

- (4) 'రాజీవాక్షీ' 'ర+ఆజీవ+ఆక్షీ' అను విభాగము వలన మన్మథుని బ్రదికించిన కమ్మలు (చూపు) కంది అనియు అర్థాంతరము

"కామ సంజననాపదీ" (ర వ నా)

ఔచిత్యసార మఖిలాగమ తత్త్వరాశి

అనంద కందళ మవాఙ్మనసాధిగమ్యం ।

అంతర్బహిత కరణై రనుభావ్యమానం

ఐశ్వర్య మైశ్వర మనశ్వర మాశ్రయామః ।

తాత్పర్యము :

అన్ని శాస్త్రములును, అవి ప్రకటించు నన్ని తత్త్వముల సముదాయమును పరమేశ్వరిని ఆశ్రయించియే ఔచిత్యపఠములై సమన్వయము నొందుచున్నవి బ్రహ్మానందము అంతురించు దివ్యస్థానమును ఆమెయే మూలతో 'ఇట్టిది' అని చెప్పబడు గానీ, మనస్సుతో గుర్తించుటకు గానీ ఆమె తత్త్వము అందరానిది; కాని సర్వేంద్రియములను మనస్సుతోను, దానిని బుద్ధితోను లీనములగునట్లు నిగ్రహించిన పరమ యోగులు ఆ యానంద రూపమును అనుభవించుదు ఈశ్వరుని ఈశ్వరత్వమునకు కారణము ఆ మహాదేవియే శాశ్వతమైన ఆ దివ్యతత్త్వమును ఆశ్రయించుచున్నాము

విశేషములు :

(1) "ఔచిత్య శి" వేదములును శాస్త్రములును ఇతర విషయములను గూర్చి యెన్ని చెప్పినను వాని అన్నింటికీని పరతత్త్వ ప్రతిపాదనము నందే తాత్పర్యమునుట నిర్వివాదము ఆ పరతత్త్వమే పరమేశ్వరి

"సర్వేవేదా యత్పద మామనంతి" (శ్రుతి)

"సకలాగమ నందోహిత్యే సంపుట మోక్తకా" (ల స నా)

(2) "అనందకందళం" "చిత్కళానంద కలికా" (ల స నా)

(3) "అంత మానం" "కశ్చి ద్దీక్షా ప్రత్యగాత్మాన మైక్ దావృత్త య్జు యుత్త్వ మాయనో" (శ్రుతి)

బాహ్య విషయ ప్రవృత్తములగు వింద్రియములను అంతర్ముఖములనుగా చేసినపుడే సారకుడు పరతత్త్వమును చూడగలుగును

అంహోవిదారిణి! సమస్త ఖభైకమూలే ।

బంహిష్ట పుణ్య పరిపాక విశేషలభ్యే! ।

రంహస్వీ మే హృదయ మద్య విశ త్వవిద్యా

సంహరి టీశ్వరి! భవచ్చరణాబ్జయుగ్మే ।

తాత్పర్యము :

పరమేశ్వరి! సమస్త పాపములను నశింపజేయునదియు, పర్య ఖభయములను చేకూర్చు నదియు, అనేక జన్మాన్వితముగు మహాపుణ్యము పరిపాకమునకు వచ్చినవారికి గాని లభింపనిదియు, జనన మరణాదిరూప మగు వనిద్యను తుదముట్టించునదియు నగు నీ పాదకమల యుగళమునందు తపాతపాలాడుతున్న నా మనస్సు ప్రవేశించుగాక!

విశేషములు :

(1) "బంహిష్ట లభ్యే" ఎన్ని జన్మముల పుణ్యమో పరిపాకమునకు వచ్చిన గాని పరబ్రహ్మ స్వాత్మార్థము లభింపదు

"బహూనాం జన్మనా మంతే జ్ఞానాన్ మాం ప్రవద్యతే" (భగవద్గీత)

(2) "రంహస్వీ" వేణు గలది - మృదావృద్ధుడు దేవి కరణములను ఆశ్రయించునా అని వేగిరపాటు గలది

(3) "భవ గ్యే" దేవి పాదములను కమలములనుగా చెప్పుటచేత హృదయము ఒక తుమ్మెద తుమ్మెద కమలములను తపాతపాతో ప్రవేశించునట్లు హృదయము దేవిపాదముల నాశ్రయించి ఆనందము నొందును

అః కేవల ము శ్శశిరర

మదిరత్రే మోపి ఎంకజ్దూతిం ।

తత్త్రితయ రూపిణిం త్వాం

ప్రణవార్థమయీం నమామి పరమేశీమ్ ।

తాత్పర్యము :

ప్రణవార్థమును లింకారమును బేదదృష్టితో విడమరచినప్పుడు ఏర్పడునట్టి అకార - ఉకార - మకారములు వరుసగా విష్ణువును, శుక్రరుచి, బ్రహ్మను తెలుపుచున్నవి; కాని సమస్త దృష్టితో చూచినప్పుడు ఏకాక్షరమును ఆ లింకారము ఆ త్రిమూర్తుల అభిన్న మూలతత్వమై పరబ్రహ్మ స్వరూపిణిగు విన్నె తెలుపుచున్నది ఇట్లు ప్రణవార్థ రూపిణిగు పరమేశ్వరిని నమస్కరించుచున్నాను

విశేషములు :

“ఓ మిల్కేశ్వరం బ్రహ్మ” అను శ్రుతి వాక్యముచేత లింకారము ఏకాక్షరముగానే గ్రహింపబడి పరబ్రహ్మమునకు వాచకమును, ప్రతీకయును తాదిష్టమును అగుచున్నది దాని విభాగము స్పష్టమై క్రియా మూలము అవిద్యా విలాసమే పరమాత్ముని చిచ్ఛక్తి రూపిణియగు పరమేశ్వరి ఆ ప్రహ్లాదుకంటె వేరుకాదు అందువలన దేవి లింకారవాచక మునగు

త్రయీం తిస్రావృత్తి ప్రేక్షన మదో త్రి సపి ము⁵

అకారాన్యై ర్యతై ప్రీతి రదిదద తీర్థవికృతి

తురీయం తే దామ ర్యనితి రవరుందాన యగుణి

సమస్తం వ్యవ్రం త్వాం శరణదా గృణా త్యోమితి పదమ్

(మహిమ్న స్తోత్రము)

పరమేశ్వరి పరమేశ్వరాభిన్న,

కామాక్షీ సస్మితాపాంగ
 కళోల్లాస ముపాస్మహే ।
 స్థాణో రపి యదున్నేషాత్
 సార్వజ్ఞ్య ముపలిష్ఠతే ।

తాత్పర్యము :

ఏ దేవి చిరువపులోడి క్రేగంటి చూపు ద్వంత ప్రసరించినంతమాత్రమున స్థాణువు (వట్టిమొడ్డు)నకు గూడ వర్వజ్ఞత్వము ప్రాప్తించునో, భక్తుల కోరికల నన్నింటిని తీర్చు చూపులతో ఏ దేవి 'కామాక్షీ' యను పేరిట ప్రసిద్ధి నందుచున్నదో ఆ దేవి కల్యాణమును ఆరాధించుచున్నాము

విశేషములు :

(1) "కామాక్షీ" వర్వజ్ఞ యగు దేవి తాను సాక్షీమాత్రముగ నుండి అందరు దేవతల కోరికలను తీర్చిన విషయమును చూచి బ్రహ్మ ఆమెను 'కామాక్షీ' అను పేరుతో నుతించెనని బ్రహ్మాండ పురాణము

(2) 'స్థాణువు' అనగా వట్టి మొడ్డు; ఏమియు తెలియనివాడు; అట్టివానికిగూడ దేవి కరుణా కల్యాణముచే వర్వజ్ఞత్వము - అన్నింటిని తెలిపికొనగల శక్తి లభించును

ఇతల మరియొక విశేషమున్నది 'స్థాణువు' అనగా స్థిరుడు - అచలడు - కూలన్గుడు అగు పరమేశ్వరుడు "హ్యోమకేళో భవో దీమః స్థాణా దుద్ర ఉమావతీ" (అమరము) అటువంటి పరమేశ్వరునకు చిరస్థి రూపిణి యగు దేవి సంబంధముచేతనే జ్ఞానశక్తి స్పందనము కలిగినది "కృణుమరేతా పుర్వజ్ఞా" (అమరము)

దేవి కల్యాణము ఇంతటి ప్రభావము కలది కావున దానిని ఆరాధించుట వలన అజ్ఞానమగు అన్యదాదులకును జ్ఞానము కలుగు నని భావము

ఖం వాయు రగ్ని రుదకం పృథివీ త్యనేన

యత్తః క్రమేణ సముదేతి జగ త్సమస్తం ।

యస్మి న్ననంత మహాసి ప్రవిలీయతే, తత్

తత్త్వం పురాతనసాం తను మాశ్రయామః ।

తాత్పర్యము :

ఆకాశము, వాయువు, అగ్ని, జలము, భూమి అను పంచభూతములును ఏ పరతత్త్వమునుండి క్రమముగా (= తొలిదాని నుండి తరువాతిదిగా) కలిగి ఈ సమస్త ప్రపంచమును ఏర్పడుచున్నదో, ప్రళయకాలమునందు ఆ సమస్త ప్రపంచమును అనంత తేజ స్వరూపముగ నే పరతత్త్వమునందు లీనముచున్నదో, ఆ పరతత్త్వమును, పరమేశ్వరుని తనస్సే రూపమును దాల్చి తానుగా వెలసినట్లున్న ఆ పరమేశ్వరుని ఆశ్రయించు చున్నాము

విశేషములు :

(1) "ఖం స్తం" "ఆత్మన ఆకాశ వృంభాత్" ఇత్యాదిగా పరమాత్మ నుండి తొలుత ఆకాశమును, దానినుండి వాయువును, దానినుండి అగ్నియును దానినుండి జలమును, దానినుండి పృథివి (భూమి)యును కలిగినవి అనియు ఆ పృథివి నుండి ఓషధులు ఇత్యాది క్రమముగా సమస్త ప్రపంచమును కలిగినది అనియు,

(2) "యస్మిన్ తే" ప్రళయకాలమున అవి కడపటి నుండి అనగా పృథివి నుండి ఒక్కొక్కటియు తనకు ముందున్న భూతమునందు లీనముచు తుదకు సర్వమును ఉద్భవ కారణముగ పరమాత్మయందే రయించుననియు ఉపనిషత్తులు తెలుపుచున్నవి

'తజ్జలానీ త్యహాసీత్' అను ఉపనిషద్వాక్యముచే సర్వమునకు జన్మలయ హేతువు అగు ఆ పరతత్త్వమే ఉపాసంపదగినది పరమేశ్వరి ఆ పరతత్త్వమే

(3) "పురా తనుం" "స చక్షత్" అను శ్రుతిచేత బోధింపబడునట్టి ఈక్షణమే పరమేశ్వరుని తపస్సు; పరమశివుని తపస్సునకు పలముగా పార్వతీదేవి లలించిన దనుట పొరాణికము

గణేశోఽనదివక్ష్య వాగింద్రియాత్మా
 కుమారోఽపి తద్యక్షి నంపన్నరూపః ।
 తదీయా హి మాతా చిదేవ త్వ మంబ ।
 ప్రదేహి త్వ దున్నేష ముద్భిన్నలోషమ్ ।

తాత్పర్యము :

తల్లి! మూలాధార చక్రమునందు అస్పృష్టముగా ఉద్భవించిన వాగింద్రియము గణేశ తత్త్వ మనియు దాని వ్యక్త్యుతి కుమార తత్త్వమనియు శాస్త్రములు తెలుపుచున్నవి ఆ గణేశ్వరునకును కుమారునకును తల్లిపిగా పురాణముల యందు ప్రసిద్ధి నొందిన నీవు ఆ వాగింద్రియ దళాలకు రెండింటికి ఉద్భవ నిదానమగు జ్ఞానశక్తి నమటుకు ఏమి పందేహము? అట్లు చిద్రూపిణివైన నీవు బ్రహ్మనంద కారణమగు జ్ఞానమును నాకు ప్రసాదించుము విశేషములు :

శబ్దబ్రహ్మము మూలాధారమునందు కారణబిందుస్పందరూపముగా నుండి పురుషోన్మతేత ప్రేరింపబడిన వాయుపులో కలిసి మాన్వ్యాతి మాన్వ్యమై అవ్యక్తమైన వాగింద్రియముగా - అనగా "వదా" వాక్కుగా రూపించుచున్నది అందువలన మూలాధార చక్రమునకు అధిదేవతయగు గణేశ్వరుడు అవ్యక్త వాగింద్రియ రూపుడగుచున్నాడు

"వాగ్దేనుబ్రహ్మణ్య" అను శ్రుతి ప్రమాణము ననుసరించి కార్యబిందు స్పంద రూపమై 'పశ్యంతి' క్రమముగా వ్యక్తమైన వాక్కు కుమార స్వరూప మనబడుచున్నది

ఈ రెండింటికిని మూలకారణము చిద్రూపిణియగు పరమేశ్వరి

ఇవట గ్రూంపవలసిన విషయము మరికొంత ఉన్నది 'పర', 'పశ్యంతి', 'మద్యమ' 'వైఖరి' అని దశాభేదములచేత వాక్కు నాలుగు విధములుగా నున్నది వానిలో పర సంపూర్ణముగా అవ్యక్తము 'పశ్యంతి', 'మద్యమ'లు క్రమవ్యక్తి దళలు; 'వైఖరి' సంపూర్ణ వ్యక్తము వీనిలో మొదటి మూడును శరీరము లోపలనే గూడములై యుండును వాని యోగులు మాత్రమే తెలిపికొందురు నాలుగవది మాత్రమే మనుష్య వ్యవహార యోగ్య మగుచున్నది ఈ విషయమును ఈక్రింది శ్రుతి ప్రమాణము తెలుపుచున్నది

"వత్సారి వా కృరిమితా వదాని
 తాని విదుర్వాహ్నాణా యే మనీషిణః ।
 త్రిణి గుహా విహితా నే క్షయంతి
 తురీయం వాచో మనుష్యా వదంతి" ।

పై నాలుగింటిలో మొదటి రెండును (ఒక మతమున లోలిది మాత్రమే) కారణ బిందుస్పందరూపము లనియు తుది రెండును కార్యబిందుస్పందరూపము లనియు శాస్త్రములు వివరించుచున్నవి

ఘటయితు మథ భంక్తుం కంజ జాండాని మాతః

స్ఫుట ముపగతశక్తిం స్వాంగభాగ్యజేన ।

నటనపర మదేశం న్యన్య సాక్షిత్యమాత్రే

పటు రసి పరిచేతుం పంచకృత్య ప్రపంచమ్ ।

తాత్పర్యము :

తల్లి! పరమేశ్వరుడు తన శరీరములో నగము భాగమును నీకు వమర్పించి బ్రహ్మాండముల నన్నింటిని సృష్టించుటకును, పాలించుటకును, సంహరించుటకును కావలసిన సామర్థ్యమును సంపాదించుకొన్నాడు అయిననేమి? ఆయన నటరాజు! నాట్యమునందే ఆయనకు ఆసక్తి అందువలన ఆయన యానందమునకు భంగము కలుగకుండ ఆయనను సాక్షిమాత్రుడుగానే ఉంచి నీవే సృష్ట్యాది కార్యముల నన్నింటిని నిర్వహించుచున్నావు నీ ప్రతాపము ఎంత మహనీయమైనది!

విశేషములు :

(1) "ఘట క్తుం" సృష్టి రయములను రెండంటినే చెప్పినను ఆద్యంతములను తెప్పటచే నడుమ నున్న పాలనముగూడ గ్రహింపబడుచున్నది

(2) "స్వాం జేన" పరమేశ్వరుడు అర్థనారీశ్వరుడు

(3) "సాక్షిత్యమాత్రే" పరమేశ్వరునకు కర్తృత్వాదులు లేవు, ఆయన సాక్షిమాత్రుడే "విద్యకర్తా మవ్యయమ్" (భద్రద్గీత)

(4) "పంచకృత్య ప్రపంచమ్" సృష్టి స్థితి రయములును, తిరోధా నావిర్భావము లును అను నైదును "పంచకృత్యములు" అనబడును 'రియము' అనగా పర్యభూతములును పరమాణువులో లీనమగుట అనియు 'తిరోధాన' మనగా ఆ పరమాణువు గూడ పరమాత్మలో (పరమేశ్వరిలో) లీనమగుట అనియు విశేషము 'అనుగ్రహము' లేక 'ఆవిర్భావము' అనగా లీనమైన పరమాణువు మరల సృష్టికి ఉన్ముఖమై వెలువడుట

శ్చైక్యే బ్రహ్మదాసా, గోప్త్రీ గోవింద దాసణి ।

సంహరిణి రుద్రదాసా, తిరోధానక రీశ్వరీ ।

సదాశి వాసుగదాదా (౧౬౬)

ఔకారవన్నిత్య ముదీర్యతే యః
 శ్వసోఽనునానం వినియమ్య నమ్యక్ ।
 త మంత రున్నిద్రహృదంబుజే త్వ
 ముపాసతే చిన్మయి! యోగరూఢా ।

తాత్పర్యము :

అట్లే! యోగవిష్ణుగూఢుల ఔకారమువలె నాసక మార్గమును అనుసరించి నిత్యమును బహిర్ముఖముగా వెలువడునట్టి శ్వసమును అంతర్ముఖముగా తేసి నియమించి, దానివలన వికాసము నందిన హృదయకమలమునందు చిద్రూపిణి వగు నిమ్మ ఉపాసించుచున్నారు విశేషములు :

(1) 'అనునానో' అనగా నాసక మార్గమును (ముక్కు, రంధ్రములను) అనుసరించి - అనగా దానిగుండ వెలువడునది అనునాసకము "శ్, మ, ల, ణ, నానాం - నాసకాత్" అని పాణినియ మూత్రము, ల కారమును పలుకునప్పుడు వోటిలో పాటు ముక్కునుండి గూడ నాయువు వెలువడును కావున ల కారము అనునాసకము అనబడుచున్నది ప్రాణవాయువు గూడ శ్వసరూపకమున ముక్కునుండియే వెలువడుచున్నది అందువలన అదియును అనునాసకమే కాబట్టి "శ్వసము ల కారము వంటిది" అని పోల్చబడినది

(2) "ఉన్నిద్ర జే" "శ్వసనిరోధము వలన హృదయ కమలము వికసించు" ననియు, "అది పరమాత్మకు ఉపరిర్థి స్థాన"మనియు యోగశాస్త్ర ప్రసిద్ధము

చరిత్ర న చరిత్ర చ యస్మిన్
 చరిత్ర న చరిత్ర ప్రపంచ మిద మంబి !
 విరిసరి విరిసరి యస్మిన్
 కురికుండేశి! త్వమేవ తల్తేజః ।

తాత్పర్యము :

తేజోరూపిణి వగు నో తల్లి! ఏది కదలివనో సమస్త ప్రపంచమును నైతన్యవంతమై కడులుచున్నదో, ఏది ప్రకాశించినచో తానును ప్రకాశించుచున్నదో, ఏది కదలిక నిలిచినప్పుడు సర్వమును నైతన్యరూపమై జడత్వమును పొందునో ఆ పరతత్త్వము నీవే! నీవు మూలారాచక్రము వడుచు నున్న బిందువును ఆశ్రయించి కుండలినీ రూపమున ద్యాన గోచర యగుచున్నావు

విశేషములు :

“మూలారాచ క్షణికా మర్ద్యగతో బిందుః కురికుండమ్” (రిరితా సహస్రనామ భాష్యము కురికుండమనగా మూలారాచక్ర మర్ద్యమున నున్న బిందువు పామువలె మూడున్నర చుట్టలతో తన పడగుంటి భాగముతో బిందువును క్షుయ్యున్న ప్రథమధమునికి ‘కుండలినీ’ అని పేరు “అది పరమేశ్వరి స్వరూప”మని శ్రీ విద్యా సిద్ధాంతము కురికుండమును ఆశ్రయించియున్నది కావున దేవి ‘కురికుండేశి’ అయినది

“అనావ్య స్యాం భూమిం భూజగ నిభ మద్భుష్టే వరియం
 స్వమాత్మానం కృత్వా స్వసేషే కురికుండే కుహరణి ।

(శిందర్యంపారి)

ఘలేనాపి నైవ స్మరా మ్యన్వదైవం
 విలోంఁ మమేదం మన వ్యతృదాజ్ఞే ।
 మిలిందాయమానం మరంద ప్రపూరైః
 తులా మేతు మత్తస్య సుప్తస్య వాంఛ । ।

తాత్పర్యము :

అట్టి! ఏము దప్ప మరియొక దైవమును పారపాటిన నైనను స్మరింపను నా
 మనవ్వు ఎప్పుడును నీ పాదకులమునందే తుమ్మెదవలె ఆనక్షమై యున్నది అది అందు
 పొంగి పారలు కరుణా మరందమును త్రాచి త్రాచి అట్లే మత్తుగొన్నట్లు లేదా సుషుప్తి
 దశను పొందినట్లు బాహ్యజ్ఞానము లేకుండ ఆనందానుభవమును పొందునట్లు
 అనుగ్రహింపుము

విశేషములు :

(1) 'సుప్తస్య' - జాగ్రదవస్థయందు ఇంద్రియజ్ఞానముతో బాటు మనో
 వ్యాపారమును ఉండును స్వప్నావస్థయందు ఇంద్రియజ్ఞానము ఉండదు మనోవ్యాపారము
 మాత్రమే ఉండును సుషుప్తి యందు అదికూడ రియమై బాహ్యజ్ఞాన కూన్యమగు ఆత్మ
 ప్రకాంతానందము నందును మమమృదు గాఢవిద్రవమండి లేచిన తరువాత "నేను హాయిగా
 విద్రపాయితివి" అను భావనలో సుషుప్తయందలి ఆనందానుభవము వ్యక్తమగుచున్నది

(2) "ఘలే వం" అందరు దేవతలును పరమేశ్వరీ లంకస్వరూపులే అందువలన
 ప్రతి దేవతామూర్తి యందును పరమేశ్వరీ భక్తుడు ఆ జగత్కాత స్వరూపమునే చూచును
 అందువలన అతనికి అన్యదేవతా వ్యరణము ఉండదు

జిగదంబ! యదానతౌ స్పృశంతీం
 సహతే న ప్రయశేధరేందులేఖాం ।
 త దీదం కథ మంఘ్రవంకణం తే
 పవి రాపీ నృహిషామరేంద్రమూర్ధ్ని ।

రాత్యర్థము :

జిగ్జానసీ! పరమేశ్వరుడు ఒకప్పుడు ప్రణయ కోపముతో మన్న విష్ణు ప్రతిష్ఠితుని చేపకొనుటకై నీ పదములపై వ్రాసిన అయన జాలాకాటమునందు అంతాక్షరముగా మన్న అతి మకుమారమైన చంద్రశేఖ హాసంత మాత్రముచే గూడ నీ హాసకమలమునకు నొప్పి కలుగునట! అంత మకుమారతమమైన నీ హాసమును వీపు మహిషాసురుని తలమీద పెట్టి మట్టవచ్చుడు అది వజ్రాయుధమువలె కఠినమై నావిని కూల్చివేసినది ఎంత విచిత్రము!

విశేషములు :

(1) పగుణమూర్తులగు హర్షణి పరమేశ్వరుల లీలా విలాసమును పురాణ ప్రసిద్ధముగు మహిషాసుర సంహార కథయును ఇందు ప్రస్తావించబడినవి పరమేశ్వరి ప్రభావము అపారాధము, అశ్రద్ధకయును అవి భావము

‘మృషా కృత్యా గోత్రస్థలన మత నైర్లక్ష్య మమితం
 కిరీటే భర్తారం చరణకమలే తాడయతి తే ।’

(శిందర్యలవరి)

పరమేశ్వరునకు ఇది యొక లీల

ర్ఘుణవృంకా మంతర శింఖాఽదిరామం
 రణత్కింకిణీకాంచికారావరమ్యం ।
 క్వణత్కంకణం నర్తిత భూవిలాసం
 దివోతి స్మరారే ర్మన ప్రేంబ! లాన్యమ్ ।

తాత్పర్యము :

తల్లీ! నీ కాలియందెలు కలిగించు మనోహరములైన యుగయుగ ద్వమలతో
 గలగలలాడు చిరుగజ్జలతోడి మొలమూలు మ్రోతలతో, కరకంకణముల కలర్చమలతో
 వివిధ భంగుల వాదించు కమతోమల యొయ్యాయుతో వీవు కావించు సుకుమార వృత్తము
 సాక్షాత్తుగా మన్నతునే భవ్యము చేసిన పరమేశ్వరునకు గూడ మనస్సును ఆనందపరుము
 చేయుచున్నది

విశేషములు :

'లాన్యమ్' - సుకుమారమైన వృత్తమునకు 'లాన్య'మనియు, ఉద్భవమైన దానినీ
 'ఆనంద'మనియు పేర్లు పరమేశ్వరి వృత్తము లాన్యము; పరమేశ్వర వృత్తము ఆనందము
 తొలిది వృష్టి స్థితులకు, మిలిది ప్రళయమునకు హేతువు. వృష్ట్యాదీకము పరమేశ్వరునకు
 లింగ; అందువలన పరమేశ్వరి లాన్యము పరమేశ్వరునకు ఆనందదాయకము

జ్ఞాకార సాదృశ్య మి నై షి మాతః
 ఏనా యదీయేన పరిగ్రహేణ ।
 న సిద్ధ్యతి జ్ఞానః; మపావృణు త్వ
 త్పదాస్తయే తత్ పరమేశి! మహ్యమ్ ।

తాత్పర్యము :

అగ్ని! ఇకాయు లోదుపాటు లేనిదే జ్ఞానము (= జ్ఞానమును పదము) సిద్ధిపఱు
 ఏ యనుగ్రహము లేనిదే జ్ఞానము సిద్ధిపడు అందువలన నీవు ఇ కాయులో పాలికను
 పొందినట్లున్నావు పరమేశ్వరి! నీవు అనుగ్రహించి నాలోని జ్ఞానమును క్షుప్తియున్న తెరను
 తొలగింపుము దానిచే నీ పాద పద్మిని పొందెదను

విశేషములు :

(1) "సాదృశ్య మి నై షి" - ఇ కాయులో పాలిక యత్థాము కాదు అది
 తేరదీయులు వలన (దాని లోద్పాటులో) 'జ్ఞాన'మను పదము మాత్రమే ఏర్పడును ఈ
 పాలిక ఒక చిన్న చమత్కారము మాత్రమే

(2) "ఏనా జ్ఞానమ్" పరమేశ్వరి యనుగ్రహము ఉన్నచోని జ్ఞానము లభింపదు.

"యమే నైష వృణుతే తేన లభ్య (శ్రుతి)

(3) "అపావృణు" కామరూపముగు అజ్ఞానము జ్ఞానమును క్షుప్తియుండును
 పరమేశ్వరి యనుగ్రహము వలన అది తొలగును

"అజ్ఞానే నాచృతం జ్ఞానమ్"

"అచృతం జ్ఞాన మేతేన జ్ఞానినో నిత్య నైరిణా

కామరూపేణ కౌంతేయ! దుష్కారేణానతేన చ" (భద్రగీత)

ఓంకోత్కర్షణ నైద్రుమీ పుత్రికే
 ప్రత్యుష్టా నా పద్మరాగప్రభాః
 పుంజీభూతశ్శృతి రుద్ధిన్నరూపా
 మూర్తి ప్రేమంత ర్మోదినీ ప్రాదురస్తు ।

తాత్పర్యము :

అట్టి! ఉలితో నెక్కి తీర్చిన హఠపు తొమ్మియో లేక కాంతిమంతములగు పద్మరాగ
 మలులు తాపి తీర్చిన రూపమా లేక విశ్వాంతరాళమున మన్న తేజస్వరిచ్చియును ఒక
 రాశిగా వేరి తాల్చిన యాకాయో అన్నట్లు అరుణారుణులై ప్రకాశించు నీ దివ్యాకృతి
 ప్రత్యక్షమై నా హృదయమునకు పరమానందమును ప్రసాదించుగాక

విశేషములు :

(1) పగుణ రూపిణీయగు పరమేశ్వరిని అరుణ వర్ణము కలదిగా ద్యాపించి
 ఉపాసించుట పశు విద్యాపదము.

“విజారుణ ప్రభావూర మజ్జిద్రృష్కండమండలా” (ల ప నా)

“కపింద్రాణాం నేతా కమలవనవాలాతపరుచిం
 భణంతే యే సంతా కతిని దరుణా మేవ భవశిం ।
 విరించి ప్రేయస్వాప్తరుణతర కృంగార లహరీ
 గభీరాది ర్యాగ్ని ర్విదదతి పతాం రంజన మపి ॥”
 (శిందర్యలహరి)

తొంకారేణ ప్రసవదమషో విశ్వవిఖ్యాతకేరేః

కందర్పస్యాఽప్రతిహతగతే ర వ్యలబ్ధవకాశం ।

య త్త చేృతః త్రిపురణయినో ముక్తలబ్ధం సవర్త

శ్రుత్వా లాస్యోచ్యులితలితం తేఽంబ! మంజీరవాదమ్ ।

తాత్పర్యము :

సమస్త ప్రపంచమును జయించిన జగత్పతి మమ్మతుడు; అది శ్రోమకు అద్భుతము అంతటివాని పూరింపిటి తాంకారము వరమేశ్వరుని హృదయములో ద్వ్యంతగూడ ప్రవేశింపలేకపోయినది త్రిపురయులను జయించిన ఆ స్వామి దృఢదీక్ష అంతటిది. అంతటి విష్ణుని యా వరమేశ్వరుని మనస్సు పీఠ లాభము చేయుటకై సాధము కదిలించినంతవే మనోహరముగా మ్రోగు నంటి రెవరిని వి అనందదురుష్టు పిగ్గవిడిచి పరవళ్ళ ద్రోక్కి నాట్యమాడవది! ఏ ప్రళాన మెంత యద్భుతమైనది!

విశేషములు :

(1) "ప్రసవదమష" పూపులు మమ్మతునకు తాణములు మాత్రమే కావు, విల్లుకూడ

"పుష్పదన్వారతి వతి" (అమరకోము)

'ప్రసవమైన దమమ్మ' అనగా "తాణములు తన మండి పుట్టుచున్నవా అన్నంత వేగముతో నాని వేయజాలినది" అనియు స్వార్థము.

(2) "త్రిపుర జయినా" త్రిపురాసురుల పట్టణములు మూడు జంగారు, వెండి, ఉక్కు, లోహములతో నిర్మించబడినవి కాముచునము గలవి నాని తుల్యురుడు కార్మిమేనాడు అని పురాణ ప్రసిద్ధి

"స్వర్ణ మౌక్త్య కారణ జేయులు త్రిపురయు" అనియు, "అని వశించిన తరువాత నిల్చుడై వెలుగు తేజోరూపుడు వరమేశ్వరు" డనియు అర్థాత్మికుల వివేచనము

"కాముని జయించిన వరమేశ్వరునే సమ్మోహితునిజేసిన దేని ప్రళాన మత్యద్భుత" మని తానము

డమరుక నివదాన్ వివిచ్య భర్తః
 పణిపసుతః ప్రణినాయ క్షణాప్రమ్ ।
 ఐవని! తవ పదాంగద వ్యవహ
 మలి మథనోఽపి వివక్తు మర్థజాతమ్ ।

తాత్పర్యము :

అల్లీ! నీ భర్తయగు పయ్యేశ్వరుడు తన నేతి డమరుకమును వాయిదగా ఆ ర్యమలను పాణి మహర్షి ఆశ్రయ సమాహ్వానమును తెలుపు పదునాలుగు సూత్రములుగా గుర్తించి అవి ఆదారముగా క్షణాప్రమును - అనగా వ్యాకరణశాస్త్రమును రచించినాడు ఈ విధముగా ఆ ర్యమల యర్థమును ఈ ఋషి తెలిపినట్లగుటచేత కాని తాత్పర్యము చేయుటకై నీవు కదలించిన పాదములయందు మోయునందెం ర్యమలకు అర్థము లేమో పయ్యేశ్వరుడు సైతము వివరించి తెలుపజాలకున్నాడు ఏమి నీ మహిమ!

విశేషములు :

"డమరుక శాస్త్రమ్" పయ్యేశ్వరుడు తన వాల్మీకిసాహిత్యమునందు లోకానుగ్రహము వలె తన నేతి డక్కను (= డమరుకమును) పదునాలుగుపాదాలు మ్రోగించెను ఆ పదునాలుగు ర్యమలను 'అక్షరజ్ఞో మొదలగు పదునాలుగు సూత్రము లయ్యెను వానికి మాహేశ్వర సూత్రములని పేరు వాని ఆదారముగా వేసికొని పాణి మహర్షి వ్యాకరణ శాస్త్రమును రచించెను. అవి యీ క్రింది క్లేమము తెలుపుచున్నది

వృత్తావసానో నటరాజ రాజో
 సూర డక్కాం నవవంశ వాడమ్!
 ఉద్భవకామ వృషకారి ఏర్త
 నేత ర్యమర్థే తివమాత్రజాతమ్ ।

నీ భర్త నేతి డమరుకము ర్యమలకు అర్థమును మహర్షులు గ్రహించి చెప్పగలిగిరి నీ పాద సూపుయుల ర్యమలను విన్నంతనే పయ్యేశ్వరుడు పదునొ డగును ఆయన వాని యర్థములను ఎట్లు గ్రహించగలడు? గ్రహించలేడు

"పయ్యేశ్వరి తాత్పర్యము వృష్టి క్రియారంభము అప్పుడు పయ్యేశ్వరుడు మాయాశ్లేష్టు డగును ఎందుకు ఈ ఆరంభమో ఎవరు చెప్పగలరు?" అని తాత్త్విక భావన

"నీ భర్త నేతి డమరుకము కంటె నీ కాలియందెలు మహిమహిమాన్వితము" అని యుత్కర్ష

ధనిరీతులామ్ ప్రపదకళా విలంబులి
 స్మయాపహే యుషయుగళిస్య లోచనే ।
 దరాత్మజాపి హి సరసీరుహ శ్రియం
 పదైవ తే జనని! ధునోషి విన్మయమ్ ।

తాత్పర్యము :

అల్లి! నీ మీగాకుల యందము తాల్గెను త్రోసిరాజనుచున్నది. నీ కనుదోయి
 బేడిన చేవల జోడును మీరియొన్నది నీ పాదములన్నవో తామరపువ్వుల శిఖాగ్ధమును
 కాదనుచున్నవి నీవు కొండ (హిమవంతుడు) కూతురైనను అచయవ శిఖాగ్ధము చేత
 కొలనులో పుట్టినవానిని గూడ తలదన్నుచున్నావు ఎంత ఆశ్చర్యము!

విశేషములు :

(1) “దురీ తి” ప్రిం మీగాళ్లు తాళేటి పైతాగము వలె నడియుల్కుగా నుండుట
 శిఖాగ్ధ రక్షణము అందువలన కవులు వానిని అట్లు పోల్చారు

“కూర్మవృష్ణ జయిష్ణు ప్రవదాన్వితా” (ల వ నా.)

(2) “దరా న్మయమ్”, ‘సరసీరుహ’ మనగా ‘కమల’మనుట ప్రసిద్ధాద్ధము
 ‘కొలనిలో పుట్టినిది’ అని పుష్పతత్వద్ధము “కొండ (హిమవంతుని) కూతురవు కావున
 కాశివ్యముతో నుండవలసిన నీవు కొలను పుట్టువుల శిశుమూర్త్యమును, అందమును
 కాలితోనే గెలచుట ఆశ్చర్యకర” మని చమత్కారము

టామికర్తృతా మువగతోఽస్మి దృఢం
 క్షమి కర్తృతా భవతు లే జనవి!
 అవరాధ ఏవ మయి కర్తృమతిః
 త్వయి కర్తృతా తు న కదా వ్యస్యతా ।

తాత్పర్యము

తల్లీ! నమస్కరించుటకు నేను కర్తవ్యము; క్షమించుటకు నీవు కర్తవ్యము ఇది ముమ్మాటికి
 నిశ్చయము నరణ్యమునకు నీవే కర్తవ్యము కాబట్టి “నమస్కరించుటకు నేను కర్తవ్యమును
 అపరాధమును ఒకవేళ తప్పు కావచ్చును; కాని క్షమించుటకు నీవు కర్తవ్యములు ఎన్నటికిని
 అచ్యుతము కాదు కదా? (నన్ను క్షమింపుము” అని భావము)

విశేషములు :

(1) ‘జమి’, ‘క్షమి’ నంష్కృత భాషలో రాతువులను నిర్దేశించునప్పుడు వానిని
 ఇకారాంతములుగా గాని లేక ‘త’ ప్రత్యయమును చేర్చి కాని చెప్పవలెనని వ్యాకరణ
 సరస్వతయము వానిని అనుసరించి నమస్కారార్థముగ ‘జముల్’ రాతువును, సహస్కారముగ
 ‘క్షమూన్’ రాతువును ఇట్లు ఇకారాంతములుగా ప్రయోగింపబడినవి

(2) “అవరాధ మతి” మానవుడు అన్యతంతుడు; పరమేశ్వరి (లేక -
 పరమేశ్వరుని) తేలిలోని క్రిడోపకరణము మాత్రమే మానవుడు తానే కర్తవ్యవి తలచుట
 అపరాధము నలన; అది బంధహేతువు. యత్కారమునకు అచ్యుతము

“అపారాధ విమూఢత్వా కర్తృతా మితి మన్యతే” - (భగవద్గీత)

తన చరణ సరోజ సంగతం మాం
కుపితమతి ర్యది వా దుహ్షి దూరం ।
తదపి చ న పునర్భవాయ మే ప్యాత్
పదరణిసో య దుపైమి పాత్రభావమ్ ।

తాత్పర్యము :

అట్టి! నేను సంపూర్ణముగా నీ పాదములపై వ్రాలియున్నాను అట్టి నన్ను "పిడు పాపాత్ముడని కోపముతో నీ జాలిని విరించి దూరముగా త్రోసేవేయుదువా? అట్లు త్రోసేసేసను మేలే; ఏలయనగా అప్పుడు నీ పాదదూళియైనను నామీద ప్రవరించు భాగ్యము కలుగును కదా? ఆ మాత్రము నాకు చాలును దానివలన నాకు పునర్జన్మము లేకుండ పోవును ("మోక్షము లభించు"నని భావము)

విశేషములు :

(1) పయ్యేళ్ళది పాదములను అక్రయించుట సర్వదా మోక్షకారణము. ఆ దేవి ప్రణాతుడయిననాడు ఎంత పాపాత్ముడైనను ముక్తు డగును

(2) "పిచ్చు కోపించినను నేను నీ పాదములను విడువను" అనియు భావము

"దుహ్షా నిరుద్ధౌఽపి తిలక ప్రసంధయో న జాతు మాతుశ్చరణౌ జననత"

(యామునాచార్యులు)

భౌతిక తదితర తో మితి

నైకగతి మృత తాళ పంచారం ।

ఆకలయే తప మాతా

శ్రీకంఠ భూపిరాపకం నాట్యమ్ ।

తాత్పర్యం :

అట్టి పయ్యెక్కడుడు 'పెదాను! మేలు! బాగు! బలే!' అని తన కనుకోమని వెగుదోయుచు మెచ్చుకొనుచుండగా చతురశ్ర త్రికపిశ్రాది గతులతో వివిధ తాళములతో రయబద్ధముగా అడుగులను కదిలించుచు నీపు చేయునట్టి ఆ యద్భుత నాట్యమును నా స్వదయమునందు తాపించుకొనుచున్నాను

విశేషములు :

(1) "తాళం" మొదలగునవి రయోనుకరణ శబ్దములు నాట్య ప్రసీద్ధములు చతురశ్రాదులు గతులు; 'అది', 'అట', మొదలగునవి తాళములు, పంచారము పద వివ్యాసభంగి

(2) "శ్రీకంఠ భూపిరాపకమ్" "శ్రీకంఠుడు" అనగా "కంఠమునందు నివెము కలవాడు" అని పుష్పత్పర్ణము "నీ నాట్యము అట్టివానిని సైతము మెప్పించి కనుకోమని వాదించునట్లు చేసినది. అది యెంత మనోహరమైనది!" అని చుక్కారము

దేర మంబ! భవార్తి సంభవం
హర మృత్యుంజయ భావదీపికే ।
కురు మా మరుణం నముల్లసత్
కరుణోల్లాస విలోచనాంచలైః ।

తాత్పర్యము :

అట్లే! నీవు పరమేశ్వరుని భావమును ప్రకాశింపజేయుదానవు. ఇవన మరణ రూపముగ సంపాద్యుల వలన కలుగు భాదకు నేను భయపడుచున్నాను. ఆ భయమును తొలగింపుము. కరుణారసము పొంగిపొరలునట్టి నీ కటాక్ష విక్షణములను వామీద ప్రసరింపజేసి నాకు ఏ భాదయును కలుగకుండ జేయుము.

విశేషములు :

(1) "మృత్యుం దీపిక" పరమేశ్వరుడు మృత్యువునే జయించినవాడు. నీవు అయిన సంకల్పమును ప్రకాశింపజేయదానవు. అంతటి ప్రభావము కలదానికి నా యీ భయమును తొలగించుట యేమిలెక్క? అని భావము.

(2) "పరమేశ్వరుని సంకల్పక్షయే పరమేశ్వరీ" అని తత్త్వము.

ధరణీదరరాజకన్యకే! త్వాం
 శరణం యా మృనపక్షితాన్య దైవం ।
 నిరుపాధికయాఽనుకంపయా మ
 ద్యరివస్యా మురరీకురు ప్రసన్నా ।

తాత్పర్యము :

పర్యతరాజగు హిమవంతుని కూతురును నో తల్లీ! నేను ఇతర దేవతల వెవ్వరిని
 తలవకుండ చెప్పే శరణుపొందుచున్నాను నహా పిద్యముగ నీ దయాగుణముతో నా
 పేవను అంగీకరింపుము

విశేషములు :

(1) "ధరణీ కే" పేర్లు రాచరిక్ష్మపు; కావున శరణాగతుని కాపాడుట నీ దర్మము"
 అని భావము

(2) "పరివస్యాం" " పేర్లు నేను వేయు పేవకు అంగీకరించిన వాలును;
 అంతకన్న వేరేమియును కోరను" అని భావము

(3) పరాపక్ష లేని భృత్య భావమే నిజమైన భక్తి

(4) "నిరుపాధికయా" పేర్లు దయానుయిని, దయాశలముల నీకు నహాగుణము.
 అందువలన నా పాపపుణ్యములను గూర్చి ఆలోచించకుండ వచ్చు అనుప్రార్థనయు"
 అని భావము

న హి యది మయి దోషలోక మంబ!
 క్వ హి తవ కారుణికత్వకేతు రున్వైసః ।
 జహి మయి రుష మేవ నా జాగుప్సాం
 సహనవతీ జననీ కుపుత్రకేఽపి ।

తాత్పర్యము :

అల్లి! నేను పాపము చేసికూడలే అనుకొందుము. ఇట్టి నన్ను అనుగ్రహించినవే గదా దయచేయవలెను నీ ప్రతిష్ఠకు గొప్పతనము కలుగును. నేను పుణ్యాత్ముడనే అగుదునేని అటువంటి నన్ను దయజూచుట యేమిగవ్వు? అందువలన పరమపాతకీనని వాసి కోపమును గని ఏవగింపునుగని చూచుము అల్లి తన కొడుకు ఎంత చెడ్డవారయినను ఓర్పుకొని వానిని వాత్సల్యముతో చూచుట సహజము కదా?

విశేషములు :

(1) 'సహన పి' కొడుకు చెడ్డవారు కావచ్చును; కాని మృదుగుని ఎక్కడగని కొడుకు చెడ్డవును గోరువట్టి అల్లి యుండదు

"కుపుత్రో జాయేత క్వచిదు కుమారా న భవతి" (దేవ్యసరార స్తోత్రము)

(2) 'జహి' ఇది త్యాగార్థముగు 'ఓహో' రాతువుయొక్క రూపము కాదు హింస గత్యర్థముగు 'హన' రాతువు రూపమే పాదారణముగా దీనికి 'హంపుము' అని యర్థము అయినను అనేక మహాకవులు దీనిని 'విడుపుము' అను నర్థమున ప్రయోగించియున్నారు "అనేకాన్తా హి రా తహ" - రాతువులకు అర్థములు అనేకములు; రాతు పాతములో చెప్పిన యర్థములు ప్రాయశములు మాత్రమే అను నైయాకరణ పీఠ్యంతము ఈ ప్రయోగమునకు పాదకము

"జహి జంభారి మకుటమ్" - (శిందర్య లహరి)

"హిహానం ప్రజా హ్యేనమ్" - (భద్రగీత)

"హి = యహ్యతో; ప్రజా = తృణ" - (శంకర భద్రాచార్యుల భాష్యము)

పరిణాలో మమ పుణ్యమరద్రుమా
 మరణిలో వమ వాక్కుమవల్లరీ ।
 భరిత ముజ్జ్వల చంద్రికయా మమ
 న్మరణే మేమచరేష కృపావతి! ।

తాత్పర్యము :

దయామయివగు నో తల్లీ! ఎప్పుడై వమ నీ సేవకుల ప్రస్తావన వచ్చివచ్చుట
 నమ్మగూడ వారిలో ఒకటిగా తలచుకొందువుగదా? అంతమాత్రము వాకు రాదును నా
 పుణ్యమను కల్పవృక్షము విరియ పండినదియు, నా వాక్కును పూరితినె పరిమళమును
 వెదకల్గిన దనియును, నా హృదయము పిరిపిరిలాడు పండు వెన్నెలలో నిండినదనియును
 భావించును

విశేషములు :

(1) "మరణిలో రీ" పద్యమున ద్విత్వము చేయుటచేతనే అమె యనుగ్రహము
 పలన వాక్కునకు దివ్యసరిమళము చేకూరును లోకక విషయముగ తీర్చిన వాక్యవిరణము
 నిర్ణందమే

(2) "భరిత మమ" యోగ పద్ధిపలన తేయమనందలి యచ్చి వాడుకయందును
 చల్లదనము ప్రసరించు'ననియు, 'వెన్నెలవంటి అద్భుతముగ నొకానొక వెలుగు మణివృక్షము
 అనుభవగోయగు'ననియు యోగశాస్త్ర ప్రసిద్ధము.

ఫల మంఘు నమాది నిష్కలవ్య
 ప్రమథపతే ప్రపసా మనుత్తమావాం ।
 కులగిరికుల భాగదేయ మంతః
 స్ఫురతు నిరస్త తమశ్చయం మహేనా నః ।

తాత్పర్యము :

మహాత్మయైన యోగవిష్ణుతోనుండి వరమొనగ్గుడు చేసిన తపస్సులకు పర్యోత్తమునైన
 పంఘుగా లలింపినది, హిమవంతుని పంఘువతు దక్షిణ మహాభాగ్యము, అశ్లావమును
 కటిక చీకటిని హరద్రోలునది యగు నా దివ్యతేజము నా హృదయమునందు ప్రకాశించు
 గాఢ

విశేషములు :

(1) దక్షుని యజ్ఞమునందు అనమానింపబడిన పశుదేవి యోగాగ్నిలో అత్మాహుతి
 చేపింపబడి, యజ్ఞధ్వంసము తరువాత వరమొనగ్గుడు తపావిష్ణును స్వీకరించినాడు పశుదేవి
 హిమవంతునికి కూతురై హరద్రోగా జన్మించినది. ఆమె లలింపగానే వరమొనగ్గుడు తపస్సు
 వారింపినాడు" అని పురాణిక గాథ

అతానమానస పీఠా ప్రయత్నా
 ధ్వజ్య కన్యా భవపూర్వవత్ప్రి ।
 సతీ పతీయోగ విస్మయ దేహ
 తాం జన్మన్తే శివదూం ప్రవదే ।

(కుమార పంథవము)

బలనిషాదన మౌలిమణిప్పుణి

చృల నవోజ్జ్వల యావకరంజితే ।

జనని! తే చరణాంబురుహద్యయే

భజతు మే మతి రున్నద భృంగతామ్ ।

తాత్పర్యము :

అట్టి! దేవేంద్రుని కిరీటమునందలి మణులకాంతులు వ్యాపించి క్రొత్తంతకు పూసినట్లు
తెంపువన్నెలని నింపిన నీ పాదములను కమలములపై వ్రాలిన నా మనస్సు మడించిన
తుమ్మెదవలె అందే నిలిచి మధురామభవమును పొందునుగాక

విశేషములు :

(1) "ఐల తే" ఇంద్రుడు నీ పాదములకు మ్రొక్కును అప్పుడు అతని
కిరీటమునందలి మణుల కాంతులు నీ పాదములపై వ్యాపించును మ్రొక్కుట ఎందులకు?
నీ యనుగ్రహము వలననే అతడు 'బలనిషాదనుడు' అనగా బలానురుని చంపినవాడు
అయినందులకు

(2) 'మణి' - మణి శబ్దము దీర్ఘాంతమును కలదు

(3) "ఉన్నద భృంగతామ్" తుమ్మెద మకరందమును నిండుగా త్రాగి మత్తెక్కి
ఆ కమలము నుండి లేచిపోక అట్లే వ్రాలియుండును అట్లే దేవి పాదముల యమ్మత
దనమును అనుభవించిన భక్తుని మనస్సుగూడ అందే అంటుకొని విశ్రాంత నందును
అట్లే దశమ నాకు ప్రసాదించుము అని భావము

భవపురుంద్రీ! భవాంబుధి తారకం
 భవతు మే శరణం చరణం తవ ।
 కవయతా మనిశం యదనుస్మృతిః
 స్రవతి వాఙ్మధు ధూత సుధారసమ్ ।

తాత్పర్యము :

పరమేశ్వరుని నహదర్శిణివగు నో తల్లీ! కావ్యరచనము చేయువారికి నీ
 పాదస్మరణమువలన అమృత రసమునుగూడ కాదని మఝించు కమ్మని వాక్కు లేనె
 సోమలె "రంతరము జాలువారును సంసార సముద్రము దాటించు నా నీ పాదము
 నాకు శరణ మగుగాక

విశేషములు :

(1) 'భవపురుంద్రీ' "భుతి ఇతి భవ" ("భూ సత్తాయాం" అని దాటువు) అను
 పుష్పత్పత్తిచే 'భవుడు' అనగా నిత్య సత్తా స్వరూపుడగు పరమేశ్వరుడు ఆయన యింటిని
 విలుపునది (= పురుంద్రీ) ఆయనకు అర్చిస్తయ్యై సర్వకృత్యములను నెఱచేర్చునది పరమేశ్వరి
 చిచ్ఛక్తి

(2) పరమేశ్వరీ చరణ శరణాగతి ఇహమున మదుర కావ్యరచనా సామర్థ్యమును
 పరమున మోక్షమును ప్రసాదించును ఆ రెండును నాకు ప్రాప్తించుగాక అని భావము

"సక్య న్నత్యా నత్యా కథమివ నతాం నన్నిదదతే
 మధుక్తేరద్రాక్షా మధురిమ దురీణా పణితయా"

(శౌందర్యలహరి)

పరమేశ్వరీ యనుగ్రహమున్నగాని యవంత మగు కవిత్యమును రచించు సామర్థ్యము
 లభింపదు

మదుమధన సహౌదరి! త్వయాఽంత
 ర్మితన సముద్గతయా మధు స్రవంత్యా ।
 విదురిత బహిరంతరన్యభావం
 ప్రథిత సుదీ భవనం మ మాఽస్తు చేతః ।

తాత్పర్యము :

విష్ణుసౌదరి పగు నో తల్లీ! విరంతర ద్వానముతో నా మనస్సును చిలుకగా చిలుకగా
 వెలువడి అమృతమును పర్చించు నీ రూపమును నాకు ప్రత్యక్షము చేయుము అంతలు
 నా హృదయము వెలుపరిగాని లోపరిగాని ఇతరులగు తలపులు లేకుండ నశించిపోయి
 అమృతమయ మగుగాక

విశేషములు :

(1) “మదుమధన సహౌదరి!” ; ‘పద్మనాభ సహౌదరి - (ఓ ప నా)

“యా మేనా క్షుణ్ణీ సంభూతా మథేద్రా పూర్వజన్మని ।
 కృష్ణేన సహదేవక్యా స్సాస్మిన్ జన్మని క్షుణ్ణీ గా”

(బ్రహ్మాండ పురాణము)

(ఈ యుద్ధారము ఓ ప నా భాష్యము నుండి)

(2) “మధు స్రవంత్యా!” “పరమేశ్వరి నుండి అమృతము జాలువారి సాధకుని
 నాడిమండలమును తనియించునని యోగసిద్ధాంతము

‘సుదా సారాభివర్ణితే’ - (ఓ ప నా)

(3) “ప్రథిత సుదీభవనమ్” - “పరమేశ్వరి ప్రత్యక్షమైనప్పుడు సాధకుడు
 సుదీభవనమును అనగా దేవత్యమును పొందును” అనియు భావము

యే దనుభూతి నిరస్త రజస్తమోఽ
 భృదయనిర్వృత మంబ! శమోకసాం ।
 హృదయ మస్తు గతి స్తవ దర్శనం
 తద పరస్పరవాహి సుధారసమ్ ।

తాత్పర్యము :

ఇంద్రియ జయమును పొందిన మహాత్ముల హృదయము ఏ నీ దివ్య దర్శనము
 వస్తువుగా భజితమౌతున్నాయి మరి తలయొత్తకుండ పరమానందము నందుచున్నదో
 ఎవరి హృదయము ప్రవహించు నా నీ దివ్య దర్శనమును వాకు ప్రసాదించుము

శ్లోకములు :

(1) 'అపద్మరూపా' 'నిరంతరముగా అమృతము ప్రవహించునట్టి' అని అర్థము
 "అపద్మరా శ్రియా సాతత్యే" అని సాక్షివీయ సూత్రము

(2) "ఇంద్రియ జయమును పొందించిన మహాత్ములకు లభించు నీ దివ్యదర్శనము
 సామాన్యుడనగు వాకు నీ యనుగ్రహము వలన లభించుగాక" అని భావము

రసమయీ కవితా యది తే కృపా
 రసపరిస్ఫురితా జగదంబికే! ।
 పదనరోజయుగే తన మే నయః
 స్వదయ సంభృత తన్మదుసారథమ్ ।

తాత్పర్యము :

జగజ్జననీ! నీ దయాదయము చిరికించినవే కవిత్యము దనవంతమై ప్రకాశించును
 అందువలన నా రచనమును నీ పాదకమలములపై ఉంచుచున్నాను అది సహజముగా
 నిష్పన్నమై అయినను నీ పాదకమలములయందలి మకరందములేమీ పరిమళమును నింపుకొని
 ఆస్వాద్యమగుగాక

విశేషములు :

(1) 'పదనరోజయుగే' "దేవి పాదములు కమలములుగా ఆరోపించబడినవి
 అందువలన వానిలో మకరందమును పరిమళమును ఉండును గదా! కావున వానిపై నుంచిన
 రచనమునకును ఆ మాధుర్యమును ఆ పరిమళమును అబ్బును" అని భావము

(2) "పరిమళము దూరము వారిని ఆకర్షించును మాధుర్యము అస్వాదించువారికి
 ఆనందమును కలిగించును పరమేశ్వరీ పాదములకు అర్పిత మగుటచే ఈ రచనము
 పరితలకును శ్రోతలకును ఆనందదాయకమగు"నని తాత్పర్యము

లోచణ్యము య్యపి సుదామధురా, విరోక్తః

ఏతాఽపి భక్త నిచయైః పరివృద్ధరాగా ।

దూత జ్వరాఽపి కృతదర్శనరాగత్పన్నా

దివ్యాకృతి ర్జనని తే మమ సన్నిధత్వామ్ ।

తాత్పర్యము :

తల్లీ! నీ రూపము మహోజ్వలముగు లోచణ్యము కలది అమృతము వలె మనోహరమైనది దానిని భక్తులు తమ కన్నులతో త్రాచినంత యాదాగా చూతురు అది అరుణారుణమైనది, సంతాపములను తొలగించునది ఎంతకాలము చూచినను ఇంకను చూడవలెనను నలిరాపను కలిగించునది అట్టి నీ దివ్యరూపము నాకు ప్రత్యక్షమగు గాక

విశేషములు :

(1) 'లోచణ్య' మనగా అవయవ సౌందర్యమునకంటె దిన్నమై ఆ అవయవముల చక్కని సాందీక వలన కనపడునట్టి యందము

(2) 'లోచణ్యమయీ' = ఉప్పనిది; 'మధురా' = తియ్యనిది; 'ఏతా' = పచ్చనిది; పరివృద్ధరాగా = ఎరుపురంగు మించినది; దూతజ్వరా = తాపమును తొలగించునది, 'కృత త్పన్నా' = దప్పని పెంచునది అని ఆయా పదములకు అర్థాంతరములు

వీనివలన "ఉప్పనిది అయినను తియ్యనిది, పచ్చనిది అయినను ఎఱ్ఱనిది, తాపమును తొలగించునది అయినను దప్పని కలిగించునది" అని పరస్పర విరుద్ధములగు గుణములు కలిగియున్నట్లు స్థూలదృష్టికి తోచును

కాని పరిశీలింపగా తాత్పర్యములో తెలిపినట్లు ఆయా పదములకు వేరు అర్థములుండుట వలన పై విరోధము లేకుండా సోపును

సాహితీ సంప్రదాయములో దీనిని "విరోధాభాస" మను పేరుగల అలంకార మందురు

వొజ్జననవిదూరం వందితామర్త్యవారం

దృఙ్మృషిత హృదంతారూఢ గాఢాంధకారం ।

రుజ్మయ మనవద్యం రూప మానందదీపం

దృఙ్మృకుళన వీక్ష్యం తేఽంబ! మే స్తోత్ పురస్తోత్ ।

తాత్పర్యము :

తల్లీ! వాక్కునకు గాని మనస్సునకు గాని అందనిదియు, దేవతలందరును నమస్కరించునదియు, తన చూపు మాత్రము చేతనే సర్వ ప్రాణుల హృదయములందున్న కటిక చీకటి వంటి అజ్ఞానమును నశింపజేయునదియు, లేజోరూపమై సర్వ ఋణక్షణము లతో గూడి ఆనంద స్ఫురణమును కలిగించునదియు కన్నులను మూసకొని అంతర్దృష్టితో చూచినప్పుడు మాత్రమే అగపడునదియు నగు నీ రూపము నాకు ప్రత్యక్షమగుగాక

విశేషములు :

(1) "వాజ్జనన విదూరం" పరమేశ్వరి పరబ్రహ్మమే, బుద్ధితేత అనుభవగోచర మగునదియే గాని వాక్కుచే వివరించుటకు గాని మనస్సుచేత వివేచించుటకు గాని సాధ్యపడునది గదు

"దృశ్యతే త్వగ్గ్రయా బుద్ధ్యా" (భగవద్గీత)

"యతో వాచో నివర్తంతే ఆప్రాప్య మనసా సూ" (ఉపనిషద్వాక్యము)

(2) "దృఙ్మృకుళన వీక్ష్యం" దృష్టిని బాహ్య విషయముల నుండి మరలించి అంతర్ముఖము చేసినప్పుడు మాత్రమే ఆత్మదర్శనము కలుగును

"కశ్చిద్దేరు ప్రత్యగాత్మాన మ్మైక్షదావృత చక్షు యుతత్య మాయన్"

(ఉపనిషద్వాక్యము)

శ్రమదన హృదయాబ్జ చంచరీకం
 సుమిత నిరంతర వాగ్గతాక మూకం ।
 హిమగిరి మహనీయ పుణ్యపాకం
 మమ పురలోఽస్తు ముదేకరూప మేకమ్ ।

తాత్పర్యము :

వెలువలివియును లోపలివియును నగు నింద్రియములను విగ్రహించి ద్యానించు యోగుల హృదయ పద్మముల నంటుకొని తుమ్మెదవలె విహరించునదియు, మూగవారికి పైతము విరియబాచి దట్టముగా అల్లుకొని అంతకంతకు కొనలు సాగు తీగవలె భావపూర్ణమై నిత్య సూతనముగా సాగు వాగ్ధారను ప్రసాదించునదియు, హిమవంతుడు తేసిన గొప్ప పుణ్యములకు పలముగా అవతరించినదియు పరిపూర్ణానందమే స్వరూపముగా గలదియునగు నాకానాక తత్త్వము (= పరమేశ్వరి) నాకు పాక్షాత్కరించుగాక

విశేషములు :

(1) 'మ కం' భక్తులు పరమేశ్వరుని లేదా పరమేశ్వరిని విడువనట్లు ఆ పరమేశ్వరి పరమేశ్వరులు గూడ తమను ద్యానించు భక్తులను విడువరు

"తస్మాహం న ప్రణశ్యామి"

"ప్రియో హి జ్ఞానినోత్తర మహం న క మమ ప్రీయః"

"మాం భజంతి క యే భక్త్యానుయి తే తేషువాఽవ్యసమ్" - (భగవద్గీత)

(2) "సుమిత కమ్" పరమేశ్వరి యనుగ్రహము వలన మూగవారికి గూడ మనోహరభావ పూర్ణ మగు కవితారాధ యలవడును మూకవంచకలి యిందులకు ఉదాహరణము

"అల్ప బుద్ధి నగు నాకు లలించిన యీ ద్వంద్వ కున క్షయము ఆ దేవి యనుగ్రహము వలననే" ని భావము

(3) 'ముదేక రూపమ్', 'ఆనందోబ్రహ్మ' అని ఉపనిషద్వాక్యము ఆనందము పరబ్రహ్మమునకు స్వరూప లక్షణము పరబ్రహ్మమునకంటే వేరుగాని పరమేశ్వరియును ఆనంద స్వరూపిణియే

(4) "ఏకమ్" ఆద్యితీయ మైనది; అనిర్వాచ్యమైనది కూడ

వ్హానన స్వానన చుందిని స్రీయే
 తదీయ వంచాననతావశేషితం ।
 విహాన మాత్మానననంగతో ముఖం
 విహానయంతీ మహ మందికా మయే ।

తాత్పర్యము :

ఒప్పుడు వరమేశ్వరుడు కుమారుడగు కుమారస్వామిని చేరదీసికొని ముద్దు పెట్టుకొనెను స్వామి అయిదు ముఖములు కలవాడు; కుమారస్వామికి ఆరు ముఖములు; అందువలన స్వామి యయిదు ముఖములు కుమారుని యయిదు ముఖములను మాత్రమే ఒక్కసారిగా ముద్దు పెట్టుకొనగలిగినది కుమారుని యార ముఖమునకు తండ్రిముద్దు లందింపలేదు అందుకై ఆ యార ముఖము చిన్నవోగా వరమేశ్వరి వాత్సర్యముతో దానిని తాను ముద్దుపెట్టుకొని కలకలలాడునట్లు చేసినది అంతటి వాత్సర్యమూర్తి యగు జగన్నాథుడు శరణు పొందెదనను

విశేషములు :

(1) 'వ్హాననన్య', "అప్పుడే జన్మించిన కుమారస్వామి యొద్దకు మునిపెట్టు తార్చురను కృత్రికం రూపమున వచ్చి పుత్ర భావనలో ఆ బాలునిట్లుకొని అందరును ఒక్కమారుగా సాలీయవోగా అతడు వారి వార్తలను తృప్తిపరచుటకై ఆరు ముఖములు దరించి పాలు త్రావోనని పురాణాచార

మూలాధారము నుండి ఆశ్వానక్రము వరకు గల యారు చక్రములే కుండలినిగత ప్రాణాగ్నిరూపుడగు కుమారుని యారు ముఖములని యోగసాధకుల సిద్ధాంతము

(2) 'స్రీయే' వరమేశ్వరుడు తనకు స్రీయుడు కావున కుమారుని యార ముఖమును చిన్నపుచ్చితివే అను స్వామి కొరతను దేవి తీర్చినది

(3) "తదీయ తన్" (1) తత్పురుషము; (2) అహారము (3) పద్యోజితము (4) వామదేవము (5) ఈశానము" అని తూర్పు మొదలు నాలుగు దిక్కులకును నాలుగును మీదికి ఒకటియుగా వరమేశ్వరునికి ముఖములు అయిదు

(4) 'అందికామ్' జగన్నాథ. వాత్సర్యమూర్తి. దిద్దం యార్తని రసంతయును సహించడు కావుననే ఆ తల్లిని శరణము పొందుట

సకలోపనిష ద్విచింత్యసారాం
 సకలంకాత్మ దురాపదృక్రసారాం ।
 సకలాపకలోజ్జ్వలావచూడాం
 సకలేశీం సముపాశ్రయే భవానీం ।

తాత్పర్యము :

అన్ని యుపనిషత్తులును ఏ దేవి తత్త్వమును వివిధ రీతులతో మననము చేయుచున్నదో, ఏ దేవి కరుణా కల్యాణము నిర్మల హృదయులగు వారికే తప్ప పాపాత్ములకు అందరానిదో, ఏ దేవి చంద్రకళను శిరోభూషణముగా ధరించి ప్రకాశించుచున్నదో, ఏ దేవి సమస్త లోకములకు సర్వాధికారిణియై యున్నదో ఆ దేవిని ఆశ్రయించుచున్నాను

విశేషములు :

(1) “సకలో సారాం” అన్ని యుపనిషత్తులు సరమేశ్వరీ తత్త్వమగు పరబ్రహ్మమును గూర్చి అనేక విధములుగా తలపోయుచున్నవే గాని ఇదమిట్లమని నిరూపింపలేకున్నవి” అని భావము

“సర్వోపనిషదుద్భుష్టా” - (ల ప నా)

(2) “లబ్ధ పాపమనోదూరా” - (శ్రీ లలితా త్రిశతి)

(3) “సకలేశీం” కావుననే ఆమెను ఆశ్రయించుట

హరిహాయమకుట మణిమరీచి
 స్ఫురదురుకేసర పింజరం భవాన్యాః ।
 నిగమ సురభిశం పదాబ్జయుగ్మం
 నిరత ముపైమి భవాపహం శరణ్యమ్ ।

తాత్పర్యము :

దేవేంద్రుని కీరీటమునందలి రత్నముల కాంతులు కేసరములవలె పసుపు వన్నెలను కూర్చుచు ప్రకాశించుచుండగా, తమ మాహాత్మ్యమును వేదములు పరిమళమును వలె వ్యాపింపజేయుచుండగా, సంసార బంధమును తొలగించునవియై భక్తులకు శరణము పొందదగినవియగు పరమేశ్వరి పాదకమలములను ఆశ్రయించుచున్నాను

విశేషములు :

(1) 'హరిహాయ' రం "త్రిలోకాదిపతియగు వింద్రుడు గూడ తన కీరీటము దేవి పాదములకు సొకునట్లు మ్రొక్కును అని చెప్పబడెనది దేవి అతనికంటెను అధికురాలు - సర్వేశ్వరి" అని భావము

(2) 'భవాన్యాః', 'భవాపహం' దేవి భవుని (= ఈశ్వరుని) రాణి; ఆమె పాదములు భవాపహములు (= ఈశ్వరుని తొలగించునది) అగుట యెట్లు అని విరోధము భవమును అనగా సంసారమును తొలగించునవి అని పరిహారము

శకారస్య స్థానం పరత ఆహమః పశ్యతి జనః
 సమామ్నాయేః త్వా మ ప్యహమి నకలే హి వ్యతిగతే ।
 పరం శక్తో ద్రష్టుం; జనని' జహి మేఽహంకృతి మత
 స్తతః పశ్యామి త్వాం శమివ పరమే మంగళవదే ।

తాత్పర్యము :

తల్లీ! పక్ష సమామ్నాయమునందు ఆహమునకు అనగా ఆకారమునుండి హకారము
 పరకు మన్న అక్షర సముదాయమునకు తరువాతనే మానవుడు శకారమును చూచు
 చున్నాడు అట్లే నిమ్మగూడ ఆహము (అహంకారము) సమస్తమును పోయిన తరువాతనే
 గదా దర్శింపగలుగుచున్నాడు? అందువలన తొలుత నీవు నా యహమును (అహంకారమును)
 తొలగింపుము ఆ తరువాత ఏ పదములోను తొలుత అగుదని శకారమును 'మంగళ'
 పదము చివర చూచినట్లు చరమ ప్రాప్త్యమగు మంగళస్థానము నందు నిన్ను దర్శింతును

విశేషములు :

(1) 'అహమ్' శబ్దమునకు ఆకారమునుండి హకారము పరకు మన్న యక్షర సముదాయ మనియు, మానవునిలోని యహంకారమనియు రెండర్థము లున్నవి

(2) 'మంగళవదే' అనుదానికి "మంగళము అను శబ్దమునందు" అనియు, "సర్వ మంగళములకును స్థానమైన పరమ పదమునందు" అనియును రెండర్థములు

వానిని ఆధారముగా చేసికొని చేసినదే పై కల్పనము

(3) అహంకారము అనగా "ఏ పనినైనను చేయునది నేనే ఆ పనివలన గలుగు ఫలమును అనుభవించువాడను గూడ నేనే" అను భావము ఇదియే జీవుని సంసార బంధనమునకు మూలము ఇది తొలగిపోయిననే గాని తత్త్వ దర్శనము కలుగదు పరమేశ్వరి యనుగ్రహము లేనిదే అది తొలగిపోదు అందువలన దానిని తొలగింపుమని దేవిని ప్రార్థించుట

క్షయప్రసక్త మపి సర్వమంగళాం
 శమైక సాధ్యా మపి రాగరూపిణీం ।
 నిరీశ్వరా మ ప్యనురంజితేశ్వరాం
 భజే భవానీం భవబంధ మోచనీమ్ ।

తాత్పర్యము :

ఏ దేవి ప్రళయకాలము నందు సమస్త ప్రపంచమును నాశము చేయునది యైనను 'సర్వమంగళ' అని నుతించబడుచున్నదో, ఏ దేవి రాగద్వేషములు లేని యింద్రియ కేతలకు మాత్రమే సారనా మార్గమున పొందదగినది యైనను 'రాగరూపిణీ' యైయున్నదో, ఏ దేవి తనకంటె ఈశ్వరుడు (= ప్రభువు) మరియొకడు లేనిదియైనను పరమేశ్వరుని రంజింప జేయునదియై యున్నదో, ఏ దేవి తాను భవవత్త్వి యయ్యును భవబంధమును తొలగించునదియో ఆ పరమేశ్వరుని పేవించుచున్నాను

విశేషములు :

(1) ఇహల ఆయా పదములకు గల యొక యర్థమును బట్టి పరమేశ్వరియందు పరస్పర విరుద్ధములగు గుణములు ఉన్నట్లు తోచినను, మరియొక యర్థమును బట్టి ఆ విరోధము తొలగి సమన్వయ మేర్పడుచున్నది

(2) సర్వమంగళాం పరమేశ్వరి ప్రపంచమును ఉపసంహరించుటగూడ పునఃసృష్టి కారకే, కావుననే ఆమె సర్వమంగళ అను పేరు స్వాధికమైనది

“శర్వాణి సర్వమంగళా” (అమరకోశము)

(3) 'రాగరూపిణీం' 'రాగము' అనగా ఒక వస్తువును పొందవలెనను కోరికకు మూలమైన యాసక్తి, 'ఎరుపురంగు' అని మరియొక యర్థము మొదటి యర్థమున విరోధము రెండవ యర్థమున పరిహారము

అకారాది క్షకారాంత మాతృకావర్గ రూపిణీమ్ ।

అక్షరాం పరమాం దేవీ మాత్రయే సర్వమంగళామ్ ।

తాత్పర్యము :

అకారము మొదలుకొని క్షకారము వరకు మన్న మాతృకా వర్గములు ఏ దేవి స్వరూపిణి, ఏ దేవి ప్రళయకారమునందును సత్తాము క్షిప్తి నిలిచి భక్తులకు పయస్రావ్యమై సమస్త తుభముల నొసగుచు సర్వమంగళ యను సాక్షిక నామముతో విలసిల్లునో ఆ జగన్నాథను ఆశ్రయించుచున్నాను

విశేషములు :

(1) "అకారా ణీమ్" విశ్వాంతరాళమునందు నిండియున్న అఖండ శబ్ద బ్రహ్మము పరమేశ్వరీ స్వరూపము అకారము మొదలు క్ష వరకు మన్న ప్రత్యక్షరమును ఆ దేవి తత్త్వమును ప్రకాశింపజేయు దీక్షాక్షరమే జపమాలకు 'అక్షమాల' అనియును పేరు ఆ దండ యందలి ఒక్కొక్క పూసయును ఆక్షర సమామ్నాయమునందలి యొక్కొక్క వర్ణమునకు ప్రతీకము క్షకారము 'మేరువు' అనబడుచున్నది

(2) "సర్వమంగళామ్" సర్వమంగళ విధానమైన 'అమృత' శబ్దముతో ఆరంభమైన ఈ రసవము సర్వమంగళ విధానమైన 'సర్వమంగళా' శబ్దముతో సమాప్త మగుచున్నది అందువలన దీమి చదువు వారికిని వినువారికిని సర్వ తుభములును లభించుగాక అని తుభాశంసనము

'మంగళాదీని మంగళమధ్యాని మంగళాంతాని చ శాస్త్రాణి ప్రథంతే వీరపురుషా ణ్యాయుష్మత్పు రుషాణి చ భవంతి, అద్యేతార్య ప్రవక్తా రో భవంతి' అని వలంబలి భగవానుల యువదేశము

సమర్పణ

శబ్దార్థ స్పంఘటనా

భావోలంకృతి రి తీహ య న్మాతః ।

త త్రే తవ తే తవ తే

స్తవనం చ ముదే తవాఽస్తు తవ లసితమ్ ।

తాత్పర్యము :

తల్లీ! ఈ రచనము నందలి శబ్దము, అర్థము, కూర్పు, భావము, అలంకారము అన్నియును నీవే; ఏవియును నావి కావు స్తోత్రము గూడ నీ విలాసమే అందువలన ఆత్మీయమైన యీ స్తుతి నీకు ఆనందదాయకమగుగాక

విశేషములు :

“ముదే తవాస్తు” “ఎవ్వరికైనను” ‘నాదే’ అను మమకారమునకు - అనగా - ఆత్మీయతకు ఆస్పదమైన వస్తువు ఆనంద హేతువగుట సహజము కదా? అందువలన ఆమె రీతియే అయిన ఈ స్తోత్రము ఆ పరదేవతా స్వరూపిణీయగు తల్లీకి తప్పక ఆనందమును గలిగించును” అని భావము

ఫలశ్రుతి:

దేవీసువర్ణమాలేయం
ద్రియతే యేన కంఠతః
పరా భట్టారికా తస్మై
ప్రసీదతి వరప్రదా ।

తాత్పర్యము :

ఈ దేవీ సువర్ణమాలా స్తోత్రమును ఎవడు కంఠము చేకొని నిత్యమును పఠించుచో
ఆతని భక్తుల కోరికల నన్నింటిని తీర్చునట్లు శ్రీపురుషుండరీ దేవి అనుగ్రహించును

★

అవదానాన్వయ జనుషా
కవి సుహృదా చంద్రశేఖరాభ్యేన ।
దేవ్యా హృదయ విభూషా
దీవ్యా ద్రవితా సువర్ణమాలేయమ్ ।

తాత్పర్యము :

అవదానము చంద్రశేఖర శర్మ అను పేరుగల కవిమిత్రునిచేత రచింపబడినది ఇది
సువర్ణమాల వలె (ఐంగారు దండవలె) శ్రీ బాలా శ్రీపురుషుండరీ దేవి హృదయమునందు
అలంకారమై నిత్యమును ప్రకాశించును గాక

★

★

★